

Ulrich Wollner

**MOC AKO
POLITICKOFILOZOFICKÝ
PROBLÉM**

 BELIANUM

Univerzita Mateja Bela

2024

Ulrich Wollner

MOC AKO POLITICKOFILOZOFICKÝ PROBLÉM

 BELIANUM

2024

Moc ako politickofilozofický problém

doc. Mgr. Ulrich Wollner, PhD. <https://orcid.org/0000-0002-2379-6449>

Recenzenti: doc. Mgr. Sandra Zákutná, PhD.
doc. Mgr. et Mgr. Marián Kuna, MA, MPhil, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Jazyková redakcia: Mgr. Dana Wollnerová

ISBN 978-80-557-2151-4

EAN 9788055721514

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721514>

Táto publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uviedenie autora).

OBSAH

ÚVOD	4
1 ČO JE MOC?	5
1.1 Charakteristiky moci	5
1.2 Problém s definíciou	6
1.3 Počiatok diskusie o moci v 20. storočí	7
2 „MOC K“ A „MOC NAD“	11
3 „MOC K“ (DISPOZIČNÉ CHÁPANIE MOCI)	13
3.1 Teoretické základy dispozičného chápania moci	14
3.2 Význam dispozičného chápania moci	15
3.3 Kritika dispozičného chápania moci	15
3.4 Kritika dispozičného chápania moci	16
4 „MOC NAD“ (EPIZODICKÉ CHÁPANIE MOCI)	18
4.1 Päť foriem epizodickej moci	18
4.2 Charakteristiky koncepcie troch dimenzií moci	21
4.3 Jednodimenzionálna koncepcia moci	22
4.3.1 Praktické aplikácie jednodimenzionálnej koncepcie moci	24
4.3.2 Kritika a limity jednodimenzionálnej koncepcie moci	25
4.4 Dvojdimenzionálna koncepcia moci	26
4.4.1 Praktické aplikácie druhej tváre moci	29
4.4.2 Kritika a limity dvojdimenzionálnej koncepcie moci	29
4.5 Trojdimenzionálna koncepcia moci	30
4.5.1 Praktické aplikácie trojdimenzionálnej koncepcie moci	33
4.5.2 Kritika a limity trojdimenzionálnej koncepcie moci	33
ZÁVER	35
LITERATÚRA	37

ÚVOD

Predkladané skriptá vznikli ako pomôcka pre poslucháčov magisterského stupňa študijných programov Učiteľstvo filozofie a občianskej náuky a Medziodborového štúdia Filozofia v kombinácii na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici navštevujúcich predmety Politická a právna filozofia a Edukácia a občianstvo. Publikáciu môžu využiť aj študenti doktorandského stupňa Systematickej filozofie na predmete Vybrané problémy sociálnej a politickej filozofie. Skriptá si nekladú za cieľ vyčerpávajúcim spôsobom prezentovať problematiku moci v modernej politickej filozofii. Publikácia má študentom poskytnúť prehľad o niektorých vplyvných teóriách moci, pričom sa zameriava na najvýznamnejších teoretikov a ich prínosy do oblasti politickofilozofického štúdia moci.

V tejto súvislosti je nutné zdôrazniť, že teórie moci v 20. a 21. storočí sú charakterizované rôznorodosťou prístupov a analýz, ktoré reflektujú komplexnosť a dynamiku moderných spoločností a globalizovaného sveta. Tieto teórie sa vyvinuli z rozmanitých disciplín, ako je sociológia, politická veda, sociálna psychológia, teória medzinárodných vzťahov, bezpečnostné štúdiá, história, ekonómia, filozofia (najmä politická filozofia) a ďalšie, pričom každá z nich prispela k pochopeniu moci z iného uhla pohľadu. Sociologické teórie moci sa zaoberajú štúdiom sociálnych štruktúr a vzťahov, ktoré formujú distribúciu a výkon moci v spoločnosti. Tieto teórie sa často zaoberajú témami ako spoločenská nerovnosť, rodové a etnické vzťahy, inštitucionálna diskriminácia a sociálna spravodlivosť. V politických vedách sa teórie moci zameriavajú na štúdium politických inštitúcií, procesov a rozhodovania. To zahŕňa analýzu politických strán, vlád, legislatívnych systémov, vojenských štruktúr a medzinárodných vzťahov. Ekonomické teórie moci sa sústreďujú na štúdium ekonomických vzťahov a procesov, ktoré ovplyvňujú distribúciu bohatstva a zdrojov v spoločnosti. Tieto teórie sa zaoberajú témami ako korporácie, globálna ekonomika, finančné trhy a regulácia hospodárstva. Filozofické teórie moci sa zaoberajú základnými otázkami o podstate moci, jej morálnych a etických dôsledkoch, o vzťahoch medzi mocou a slobodou, mocou a autoritou či o možnostiach spravodlivého rozdeľovania moci v spoločnosti.¹ Z uvedených príkladov je zrejmé, že z komplexnosti a mnohostrannosti fenoménu moci sa stal objekt intenzívneho akademického záujmu a diskusie.

Skriptá sú štruktúrované do niekoľkých častí. Prvá kapitola je venovaná rôznym charakteristikám moci. Uvažuje sa v nej nad problematikou definovania moci. Je v nej predstavený kontext vzniku intenzívneho diskurzu o problematike moci v dvadsiatom storočí. Druhá kapitola predstavuje dve veľmi vplyvné koncepcie moci – „moc k“ a „moc nad“. Tretia kapitola je venovaná predstaveniu koncepcie „moci k“, známej aj ako dispozičné chápanie moci. Štvrtá kapitola je zacielená na koncepciu „moci nad“. Ďalšie časti tejto kapitoly sa zameriavajú na jednotlivé dimenzie moci: jednodimenzionálnu, dvojdimenzionálnu a trojdimenzionálnu koncepciu.

---

¹ Na Slovensku bola venovaná problematike sociálno-filozofického chápania moci jedna časť vysokoškolskej učebnice, ktorú zostavil Ivan Buraj (1993). Uvedená publikácia výrazným spôsobom ovplyvnila ďalších slovenských autorov zaoberajúcich sa touto problematikou.

Veríme, že tieto skriptá prispievajú k objasneniu problematiky moci, prehĺbeniu vedomostí i záujmu o otázky súvisiace s mocou, ktorá či už priamo alebo skryto vplýva na život každého jednotlivca v spoločnosti.

1 ČO JE MOC?

Cieľom kapitoly je predstaviť rôzne charakteristiky moci. Budeme uvažovať aj nad problematikou definovania moci. Napokon bude predstavený kontext vzniku intenzívneho diskurzu o problematike moci v dvadsiatom storočí.

1.1 Charakteristiky moci

Čo je to moc? Moc má mnoho podôb. Existujú rôzne, dokonca protichodné interpretácie, čo znamená moc. Je to dôsledkom toho, že pojem moc sa nachádza v centre sémantického poľa, ktoré zahŕňa aj pojmy autorita, vplyv, nátlak, sila, násilie či manipulácia. Začnime teda sémantickou problematikou. V každodennom jazykovom vyjadrovaní používame slovo moc ako samozrejмый pojem a predpokladáme, že naši spoludiskutujúci taktiež poznajú obsah tohto substantíva. Neuvedomujeme si tak povrchnosť nášho porozumenia jeho obsahu, pretože sa vytvára a realizuje v komplikovanej konfigurácii spoločenských vzťahov. Ako sa píše v *Blackwellovej encyklopedii politického myslenia*: „Anglické slovo „power“ pochádza z francúzskeho *pouvoir*, ktoré sa zas odvodzuje z latinského *potestas*, respektíve *potentia* s významom „schopnosť“ (obe sa tvoria od slovesa *potere* – byť schopný, môcť). U Rimanov *potentia* odkazovala na schopnosť jednej osoby či veci pôsobiť na inú. *Potestas* mala užší politický zmysel a vzťahovala sa k zvláštnym schopnostiam, ktoré sú vlastné ľuďom komunikujúcim a konajúcim v zhode“ (Miller 2000, 317). Etymologický pôvod substantíva moc teda naznačuje dôležitosť moci ako vlastnosti, schopnosti či spôsobilosti.

Moc je jedným z centrálnych konceptov v politickej filozofii aj v sociálnych vedách a patrí medzi najzaujímavejšie a zároveň najkontroverzejšie témy. Mark Haugaard a Stuart Clegg uvádzajú, že moc sa začala uznávať ako „ústredný koncept spoločenských vied“ (Haugaard – Clegg 2009, 1). Ako však konštatuje Peter Morriss, problematika moci bola v nedávnej politickej a sociálnej filozofii v porovnaní s horúcimi témami prekvapivo zanedbávaná (Morriss 2013, 585).² Frank Lovett je zas presvedčený, že moc je jedným z najviac dôkladne prediskutovaných koncepcií v politickej a sociálnej teórii (Lovett 2007, 709).³ Pochopenie rôznych foriem a prejavov moci je potrebné nielen pre politickú filozofiu, ale aj pre analýzu sociálnych, politických a ekonomických štruktúr. V tomto kontexte existuje mnoho teórií a prístupov, ktoré sa snažia vysvetliť, čo moc znamená, ako funguje a aké sú jej dôsledky na spoločnosť. Iná komplikácia pre pochopenie moci spočíva v tom, že mocenské vzťahy sa vyznačujú relatívnosťou. V jednom mocenskom vzťahu je aktér A nadradený aktérovi B, v druhom je aktér A podriadený aktérovi B. Ivan Buraj k tomu píše: „Na jednej strane moc sa uskutočňuje v zložitej sústave mnohostranných (politických, sociálnych, ekonomických, právnych, kultúrnych, mravných atď.) vzťahov, ktoré sú navzájom zviazané a prepletené. Na druhej strane, každá moc sa vždy uskutočňuje v jednej konkrétnej a svojím spôsobom jedinečnej oblasti. Z toho vyplýva, že neexistuje žiadna univerzálna moc, nezávislá od akýchkoľvek predpokladov a podmienok. Existujú len konkrétne formy a prejavy

---

² Morriss (2013, 585) za príklady „horúcich“ tém v súčasnej politickej filozofii uviedol spravodlivosť a slobodu.

³ Analogický názor zastáva aj Daniel Kroupa (2010a, 7).

mocenských vzťahov“ (Buraj 2010, 418). Moc je teda viacvrstvový a dynamický fenomén, ktorý ovplyvňuje životy jednotlivcov a spoločnosť ako celok.

Pri špecifickom sociálnom či politickom používaní slova moc Clarissa R. Haywardová zdôrazňuje, že mocní majú moc vo forme zdrojov, kontroly politických programov alebo strategickej výhody poskytovanej sociálnymi štruktúrami. Používajú moc, zasahujú do rozhodnutí, ktoré by bezmocní neurobili. Mocní nútia bezmocných. Manipulujú s nimi spôsobmi, ktoré menia ich správanie. Niekedy dokonca navádzajú bezmocných, aby nesprávne pochopili svoje vlastné preferencie a konali spôsobom, ktorý je v rozpore s ich záujmami (Hayward 2004, 2). Haywardová na inom mieste konštatuje, že väčšina teoretikov a väčšina empirických výskumníkov, ktorí tento koncept študovali, sa zhodla, že moc je nástroj, ktorý ľudia buď majú, alebo im chýba; nástroj, ktorý niektorí aktéri používajú na zasahovanie do slobodného konania iných (Hayward 2004, 10).

Iná oblasť pretrvávajúcich debát spočíva v otázke, či moc možno merať, a ak áno, akým spôsobom. Frank Lovett uvádza, že snahy vyvinúť metódu na meranie moci začali v polovici dvadsiateho storočia. Vyvinuli sa dva hlavné prístupy: prvý pochádza z tradície kvantitatívneho empirického výskumu; druhý pochádza z tradície formálneho modelovania (Lovett 2007, 711-712). Kvantifikáciou moci sa zaoberal aj Robert A. Dahl, ktorý svoju metódu uplatnil pri snahe zistiť, kto bol najúspešnejší pri získavaní preferencií v sérii rozhodnutí v komunite New Haven v Connecticut (Dahl 1961). Podľa Jana Musila predmetom kritiky takýchto snáh bola častá zámena moci s rozhodovaním, pretože výpočtom nie je možné zistiť, akú zmenu máme považovať za dôsledok vyplývajúci z aktívneho rozhodnutia a akú za výsledok iných okolností, ktoré sa uskutočnili bez rozhodnutia inak sebestačného subjektu či riadiaceho celku (Musil 2020, 11).

1.2 Problém s definíciou

Ako možno definovať rôzne formy moci? To, ako presne definovať rôzne formy moci, je jednou z oblastí pretrvávajúcich diskusií. Jan Musil konštatuje, že snaha o definovanie moci je „...večnou výzvou tým, ktorí sa usilujú o pochopenie reality, v ktorej žijú“ (Musil 2020, 9). Ako však píše Ivan Buraj: „Posledné desaťročia vzrástli v politickej filozofii snahy o vypracovanie jedinej, logicky neprotirečivej definície moci. Prvým nedostatkom týchto definícií je to, že si všimajú iba jednu stranu, jeden aspekt mnohostranných mocenských vzťahov. Moc však nikdy nevystupuje samostatne, izolovane, ale vždy existuje vo vzťahoch“ (Buraj 2010, 417). Aj z uvedených dôvodov neexistuje jediná univerzálne platná definícia moci. Napriek tomu sa mnohí teoretici moci domnievajú, že je nevyhnutné usilovať sa o definíčný prístup, aj keď nie v zmysle nespochybniteľného zedefinovania. Každá definícia akcentuje určitý aspekt či prejav moci a je spätá s určitým teoreticko-metodologickým prístupom k jej analýze. Niektorí politickí filozofi zastávajú presvedčenie, že moc je najlepšie opísať ako „v podstate sporný koncept“ (Lukes 2005, 62-63; Connolly 1993, 23, 202).⁴ To však znamená, že vždy budú existovať nekonečné spory o tom, ako definovať moc. Mark Haugaard poznamenáva, že tvrdenie, že moc je v podstate spochybnovaná, malo výhodu v tom, že

---

⁴ Kritiku tohto tvrdenia vyjadril Thomas Wartenberg (1990, 12-17). Aj podľa Petra Morrissa tvrdenie, že moc je v podstate sporným pojmom, bolo „...buď zanedbaním filozofickej povinnosti, alebo priznaním zlyhania“ (Morriss 2002, 202). Steven Lukes je do značnej miery nekonzistentný, keď uvádza, že jeho definícia moci je lepšia, ako sú iné definície (2005, 16, 25, 34, 124).

spochybnilo predstavu, že existuje jediná najlepšia definícia moci (Haugaard 2010, 419). Inak vyjadrené - ani priznanie, že moc je v podstate sporným pojmom, by nevyučovalo úlohu vytvoriť pluralitný filozofický rámec na pochopenie rôznych významov a dôsledkov rôznych spôsobov konceptualizácie moci.

Podľa Zygmunta Baumana (1967) existuje množstvo prístupov k skúmaniu definícií moci; zhrnul ich do piatich základných skupín:

1. behavioristická definícia – moc je zvláštnym typom konania spočívajúcom na možnosti modifikácie konania iných ľudí;
2. teologická definícia – moc je plnením istých cieľov; vyvolávanie zamýšľaných následkov;
3. inštrumentálna definícia – chápe moc ako možnosť použitia zvláštnych prostriedkov, osobitne násilia;
4. štruktúrna definícia – moc je chápaná ako istý druh vzťahov medzi ovládanými a ovládajúcimi;
5. moc ako vplyv – stotožňuje moc s vplyvom na iných.

Pluralistický prístup k moci tvrdí, že moc je komplexný mnohostranný fenomén, na ktorý sa možno pozerat' z viacerých uhlov pohľadu. Moc je teda chápaná ako koncepčný nástroj, ktorý umožňuje analyzovať a kriticky diskutovať o javoch alebo faktoch. Môže existovať pluralitný prístup k moci, podľa ktorého mnohé existujúce názory a perspektívy moci opisujú legitímny aspekt alebo aspekt moci bez toho, aby sa nevyhnutne navzájom vylučovali. Jednu z najjasnejších a najpresvedčivejších obrán pluralitného prístupu k moci ponúkol Mark Haugaard (2010). Haugaard hovorí o konceptoch (ako sú epizodický, dispozičný, systémový a iné), ktoré zdieľajú prekrývajúce sa podobnosti, ale nemajú spoločnú črtu, ktorá by ich všetky spájala. Napriek tomu sú všetky členmi jednej rodiny mocenských konceptov. Haugaard (2010, 420) teda tvrdí, že každá z odlišných koncepcií moci, ktoré vznikli, popisujú legitímny rozmer moci.

1.3 Počiatok diskusie o moci v 20. storočí

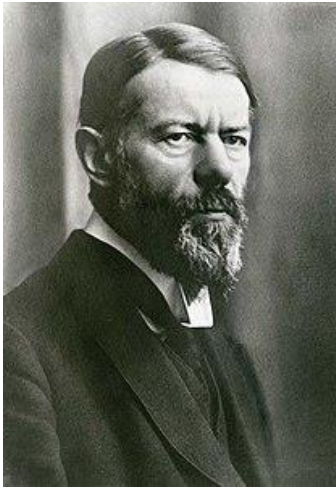
Kde a v ktorom období dvadsiateho storočia možno hľadať pôvod záujmu o problematiku moci? Bola centrálnym miestom pre diskusie o moci politická filozofia? Skúmanie moci má za sebou dlhú intelektuálnu históriu v oblasti politickej filozofie.⁵ Systematické štúdium konceptu moci sa začalo v prvej polovici dvadsiateho storočia, najmä pod vplyvom spisov Maxa Webera.⁶ Jeho teória dodnes poskytuje dôležitý rámec pre porozumenie rôznorodých foriem a štruktúr moci v modernom svete. Weberov prístup k štúdiu

---

⁵ K historickému prehľadu rôznych chápaní moci v dejinách politickofilozofického myslenia pozri (Kroupa 2010b) a (Plessner 2015, 154-173).

⁶ Max Weber moc definuje ako „...pravdepodobnosť, že jeden aktér v rámci sociálneho vzťahu bude schopný vykonávať svoju vlastnú vôľu napriek odporu...“ (Weber 1947, 152). V inom diele sa vyjadril analogicky „...možnosť vnucovať vôľu iným“ (Weber, 1997, 49). Jeho chápanie moci bolo komplexné a zahrňovalo mnohé aspekty politiky, ekonomiky a spoločnosti ako celku. Úvahy o moci rozšíril nielen na výskum tohto politického fenoménu, ale aj ako javu sociologického a ekonomického. Weberova analýza sociálnej stratifikácie a ekonomickej nerovnosti dodnes poskytuje dôležité inšpirácie na chápanie spoločenských dynamík a nerovností v moci a vplyve.

moci zostáva dôležitým zdrojom inšpirácie aj pre súčasných sociálnych výskumníkov a teoretikov.

Max Weber (1864-1920)

Významný nemecký sociológ, filozof a politický ekonóm. Pôsobil na univerzitách v Berlíne, Freiburgu, Heidelbergu, Viedni a Mníchove.

Vybrané diela:

Zur Geschichte der Handelsgesellschaften im Mittelalter (1889)

Die römische Agrargeschichte in ihrer Bedeutung für das Staats- und Privatrecht. Stuttgart (1891)

Freiburger Antrittsvorlesung Der Nationalstaat und die Volkswirtschaftspolitik (1895)

Die ‚Objektivität‘ sozialwissenschaftlicher und sozialpolitischer

Erkenntnis (1904)

Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus (1904-1905)

Parlament und Regierung im neugeordneten (1918)

Deutschland. Zur politischen Kritik des Beamtentums und Parteiwesens Der Sozialismus (1918)

Der Sozialismus (1918)

Wissenschaft als Beruf. München/Leipzig (1919)

Politik als Beruf (1919)

Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie I–III (1920-1921)

Wirtschaft und Gesellschaft (1921-1922)

Wirtschaftsgeschichte. Abriß der universalen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte (1923)

Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte (1924)

Podľa Petra Morrissa záujem o fenomén moci v dvadsiatom storočí možno vysledovať z debaty odohrávajúcej sa na počiatku studenej vojny v Spojených štátoch. V tomto období sa tvrdilo, že USA a jeho spojenci mali demokratické formy vlád, kým Sovietsky zväz a jeho spojenci boli tyranskými štátmi. Jeden z dominantných rozdielov medzi týmito dvoma systémami spočíval v tom, že v tyranských štátoch je moc sústredená v rukách jednej osoby alebo niekoľkých málo ľudí, pričom drvivá väčšina občanov týchto štátov sú bezmocní ľudia. Naopak, v západných demokraciách sa podľa všeobecného presvedčenia moc šírila pluralitne a rovnomernejšie.⁷ Toto presvedčenie bolo v päťdesiatych rokoch narušené mnohými empirickými štúdiami, ktoré dokazovali, že moc v americkej spoločnosti bola veľmi koncentrovaná (Morriss 2013, 585).

Najznámejšie výskumy pochádzajú od sociológa Charlesa Wright Millsa.

---

⁷ Stúpenci tejto teórie, ktorí boli označovaní ako „pluralisti“, sa domnievali, že v Spojených štátoch je moc rozdelená medzi konkurenčné skupiny.

Charles Wright Mills (1916-1962)

Významný americký sociológ, analyzoval postavenie elity v USA. Pôsobil na University of Maryland, University of Chicago a Columbia University.

Diela:

The New Men of Power (1948)

White Collar (1951)

The Power Elite (1956)

The Causes of World War Three (1958)

The Sociological Imagination (1959)

Images of Men (1960)

Wright Mills tvrdil, že mocenská elita je zložený súbor vzájomne prepojených spoločenských síl, ktoré na základe svojej pozície na vrchole troch vrstiev (ekonomickej (korporátnej), politickej a vojenskej) politického systému Spojených štátov prijímajú rozhodnutia, ktoré majú národné aj medzinárodné dôsledky.⁸ V ekonomickom poriadku Wright Mills poznamenáva, že veľké korporácie nahradili malé rozptýlené ekonomické jednotky, čo viedlo k vytvoreniu korporátnej elity, ktorá kontroluje niekoľko stoviek korporácií a robí kritické ekonomické rozhodnutia. Sila korporátnej elity je transekonomická do tej miery, do akej nie je možné pochopiť ich skutočnú podstatu bez ich prepojenia s ďalšími dvoma elitami. Najdôležitejšie je, že je to permanentná vojnová ekonomika, ktorá udržuje ich vplyv. V politickom poriadku sa rozšírila úloha federálnej vlády, čím sa zmenšila moc štátov. Expanzia je taká rozsiahla, že je ňou ovplyvnená prakticky každá štruktúra americkej spoločnosti. Rozšírenie podľa Wright Millsa nezahŕňalo len čisté kvantitatívne rozšírenie byrokratického aparátu. Rozšírenie skôr vykázalo kvalitatívny rast s dôležitým dôsledkom organického prepojenia podnikania a vlády. V dôsledku toho vzostup korporácií do politickej sféry dal „politickému riaditeľstvu“ vplyvnejšie postavenie, než aké kedy malo v politickej histórii Spojených štátov amerických. Vo vojenskom poriadku vysokopostavení generáli prevzali moc so spoločenským významom, ktorý nie je obmedzený v rámci ich inštitúcie. Je to z veľkej časti preto, že po druhej svetovej vojne sa armáda stala najdrahším aspektom americkej spoločnosti. Navyše to, čo dáva vojenskému poriadku dôležitosť, je takmer všadeprítomný vplyv „vojenskej metafyziky“. Metafyzika povzbudzuje Američanov, aby nevideli iné ako militaristické riešenie problémov, ktoré vyplávajú na povrch v medzinárodnej politickej a ekonomickej oblasti. Aj keď mocenská elita pochádza z rôznych a relatívne autonómnych spoločenských usporiadaní, ide o jednotnú skupinu, ktorá zdieľa spoločné hodnoty a záujmy. Tieto elity pôsobia na masy pomocou tlače, rozhlasu a televízie. Týmto prostriedkami vytvárajú v ich myslení stereotypy. Elita, ktorá ovláda americkú politiku, nevládne priamo, ale pomocou manipulácií, a tým vytvára ilúziu o fungujúcej demokracii (Wright Mills 1966).

---

⁸ K analýzam Wright Millsovej koncepcie pozri: (Domhoff – Ballard 1968).

Na empirické štúdie Ch. Wright Millsa a presvedčenia proklamujúce, že v politike Spojených štátov dominuje vládnuca elita, kriticky reagoval Robert A. Dahl.⁹ Ako predstaviteľ teórie pluralistického distribuovania moci v spoločnosti popieral existenciu vládnucej elity. Jeho článok „A Critique of the Ruling Elite Model“ (Kritika modelu vládnucej elity) zdôrazňuje metodologické nedostatky v štúdiách Wright Millsa a tieto nedostatky analyzuje s cieľom zdiskreditovať jeho závery (Dahl 1958). V diele *Who Governs? Democracy and Power in an American City* (Kto vládne? Demokracia a moc v americkom meste) Robert A. Dahl testoval hypotézu, podľa ktorej by spoločenský a politický život v meste New Haven v štáte Connecticut mal byť riadený nejakou elitnou skupinou občanov. Aby to uskutočnil, dlhodobo skúmal úlohu rôznych miestnych aktérov v oblastiach, kde sa prijímajú dôležité verejné rozhodnutia, vrátane nominácií v dvoch miestnych politických stranách, prestavby miest a verejného vzdelávania. Dahl identifikoval dôležité politické problémy skúmaním toho, o čom sa diskutovalo v miestnych novinách. Potom skúmal, kto mal vplyv na tvorbu politiky v týchto otázkach. Aj keď na základe empirického výskumu zistil nerovnomerné rozdelenie zdrojov v meste, jeho údaje naznačujú, že pri tvorbe miestnej politiky nedominuje žiadna elitná skupina. Preukazoval, že vo všetkých troch problémových oblastiach má vplyv iba demokraticky zvolený primátor. Dahl teda tvrdil, že moc v New Haven je pluralitná v tom zmysle, že je rozptýlená medzi množstvo rôznych konkurenčných skupín (Dahl 1961).¹⁰ Jeho výskum nepotvrdil, že existujú „vládnuce elity“, ale pluralistické chápanie moci, t. j. pluralitná demokracia, kde je moc rozptýlená medzi rôzne záujmové skupiny. Dahlova práca odhaľuje, že politická moc nie je monopolizovaná jednou skupinou či jednotlivcom, ale je výsledkom súťaže medzi rôznymi záujmovými skupinami. Tento prístup k moci poskytuje dôležitý kontrast k autoritatívnym alebo oligarchickým modelom, ktoré predpokladajú koncentráciu moci v rukách malého počtu jedincov či organizácií.

Z doteraz uvedeného prehľadu o pôvode modernej diskusie o problematike moci vyplýva, že politickofilozofické otázky o povahe moci pôvodne vznikli zo sporov odohrávajúcich sa mimo politickej filozofie. V rámci nasledujúceho vývoja v 20. a 21. storočí sa teórie moci stali komplexnejšími a viacrozmernými, pričom zohľadňujú rastúcu globalizáciu, technologický pokrok, sociálne zmeny a politické turbulencie. Súčasný stav výskumu moci vyžaduje interdisciplinárny prístup a participatívne metódy výskumu. Z naplnenia takýchto predpokladov je možné dosiahnuť komplexnejšie a holistické porozumenie otázky moci. Analýzy a konceptualizácie problematiky moci následne môžu poskytnúť dôležitý rámec pre pochopenie dynamiky moci v súčasných spoločnostiach.

---

⁹ Robert A. Dahl bol jedným z najvplyvnejších moderných politických vedcov. Relevantnosť svojich teórií sa snažil dokazovať empirickým výskumom.

¹⁰ Dahl zastával názor, že v americkej spoločnosti existuje hodnotový konsenzus založený na bezpečnosti, stálosti a blahobyte. Táto trojica podľa neho garantuje stabilitu politického systému. K analýze jeho chápania pozri: (Pettit 2008).

2 „MOC K“ A „MOC NAD“

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole, k moci možno najlepšie pristupovať ako k mnohostrannému fenoménu, na ktorý sa možno pozerat' z rôznych perspektív. Mnohostrannosť a bohatý výber existujúcich spôsobov chápania moci, jej prejavov a prístupov k skúmaniu a vysvetľovaniu, sa odrazil v širokom spektre rôznorodých koncepcií, objasňujúcich danú kategóriu. Môžeme rozlišovať napríklad právne teórie moci (predstavitelia M. Duverger, G. Burdeau, L. Cohen-Tanugi), politické teórie moci (reprezentanti M. Weber, H. D. Lasswell, A. Kaplan, J. Freud, J. J. Wiatr), technokratické koncepcie moci (predstaviteľ T. Parsons), koncepcie moci tzv. kritickej teórie frankfurtskej školy (E. Fromm, H. Marcuse), na ktorú nadväzujú mnohé originálne úvahy Michela Foucaulta.¹¹

Jeden z mnohých akceptovaných prístupov k problematike moci hovorí, že je možné identifikovať dva hlavné spôsoby ponímania moci, ktorými sa zaoberá Keith Dowding vo svojej monografii *Rational Choice and Political Power* (Racionálna voľba a politická moc):

- (1) moc ako schopnosť dosiahnuť výsledok, ktorú označuje ako „moc k“; (*power to*)
- (2) moc opisujúca asymetrický vzťah, v ktorom jeden aktér má moc nad druhým – „moc nad“ (*power over*) (Dowding 1991, 48).¹²

Aký je medzi nimi rozdiel? Stručne si ich obe charakterizujeme:

(1) „Moc k“ alebo dispozičný pohľad na moc zodpovedá mikroúrovňovej analýze, kde sa moc vníma ako rôzne dispozičné vlastnosti jednotlivcov, ako sú schopnosti, kapacity alebo spôsobilosti. Je to schopnosť aktéra dosiahnuť alebo pomôcť dosiahnuť výsledky. Keďže „moc k“ dosahuje výsledky, môže zahŕňať aj kooperáciu s iným aktérom či aktérmi. Inou podstatnou charakteristikou je, že nezdôrazňuje represívne aspekty moci, ale produktívne aspekty. „Moc k“ sa považuje za konsenzuálnu a vnútorne legitímnu formu moci.

(2) „Moc nad“ alebo epizodický pohľad chápe moc ako vlastnosť vzťahu alebo interakcie medzi aspoň dvoma (alebo viacerými) sociálnymi aktérmi (z hľadiska výkonu moci aktéra A nad aktérom B). Je to schopnosť jedného aktéra úmyselne zmeniť sústavu stimulov iného aktéra alebo aktérov, a tak dosiahnuť cieľ. Aktéri, ktorí majú moc, môžu manipulovať so sústavou stimulov tých, ktorí im čelia (Dowding 1996, 5).¹³ „Moc nad“ sa rôznymi prístupmi pripisuje jednotlivcom, kolektívom, inštitúciám a sociálnym štruktúram. Predstava „moci nad“ indikuje asymetrický vzťah medzi dvoma alebo viacerými aktérmi a možný konflikt medzi nimi. „Moc

---

¹¹ Na Slovensku sa Foucaultovmu chápaniu moci dlhodobo venoval Ivan Buraj. Pozri (Buraj 1996, 1997, 1998, 2000, 2006, 2015). K analýze Foucaultovho myšlienkového vývoja štúdia moci v poslednej dekáde jeho života pozri: (Suvák 2021).

¹² K diferencii medzi „mocou k“ a „mocou nad“ pozri: (Pansardi 2012).

¹³ Dowding sa zamýšľa aj nad slovom „úmyselný“ použitým v definícii sociálnej moci a konštatuje, že toto slovo: „Je dôležité pre analytické ako aj normatívne dôvody. Ak by sa slovo úmyselný nepoužilo v spojení so sociálnou mocou, tieto dve predstavy o moci by sa skĺbili do jednej zakaždým, keby aktérova výsledná moc ovplyvnila iných“ (Dowding 1996, 6).

„nad“ sa považuje za nevyhnutne konfliktnú a väčšinou sa používa ako synonymum pre dominanciu.

Diferencovanie medzi koncepciami „moci k“ a „moci nad“ nie je medzi politickými filozofmi jednoznačne akceptované. Aj toto chápanie má mnohých kritikov, ktorí tvrdia, že rozlišovanie „moci k“ a „moci nad“ je chybné, pretože vyvolalo množstvo zbytočného nedorozumenia a polemík. Iné prístupy hovoria o akceptácii dištinkcie „moc k“ verzus „moc nad“ a zdôrazňujú potrebu rozvíjať len jednu z nich. Argumentujú, že pojmy „moc k“ a „moc nad“ sa týkajú skôr odlišných javov, a preto by sa v žiadnom prípade nemali zamieňať. Koncepcia „moci nad“, na rozdiel od konceptu „moci k“, zahŕňa otvorený alebo skrytý útlak, a preto nie je normatívne neutrálna, ale morálne zlá. Iné chápania moci nepovažujú „moc k“ a „moc nad“ za konkurenčné definičné prístupy. Namiesto toho navrhujú, aby boli rozvíjané obe koncepcie, a tým by bolo možné komplexne pochopiť moc. Argumentujú tým, že koncepcia „moci nad“ sa diferencuje od koncepcie „moci k“ len tým, že sa zameriava výlučne na realizáciu záujmov držiteľov moci proti prípadnému odporu ostatných aktérov.

Obidva prístupy však vychádzajú z rovnakého predpokladu, že aktéri majú moc len vtedy, ak sú schopní realizovať svoje záujmy prostredníctvom cieľavedomého konania. Pre Keitha Dowdinga sa napríklad „moc k“ a „moc nad“ majú interpretovať ako dve analyticky odlišné časti celkovej definície moci. O moci hovorí v zmysle výslednej „moci k“ a o „moci nad“ ako o sociálnej moci. Dowding upozorňuje: „...povedať, že aktér A má moc, nám nedáva zmysel, preto musíme povedať, ktorý aktér A má moc konať. Z tohto dôvodu sa „moc k“ považuje za najzákladnejšie použitie pojmu moc“ (Dowding 1991, 48). Aj podľa Petra Morrissa sa zdá pravdepodobné, že „moc k“ a nie „moc nad“ bolo normálnym jazykovým použitím, keď ľudia uvažovali o politike (Morriss 2013, 588). Napriek uvedenému väčšina politických filozofov preferuje skúmanie vo sfére koncepcie „moci nad“. Odvolávajú sa na koncepcie moci, ktoré ju podľa weberovskej tradície považujú za ekvivalent sociálnej kontroly a vplyvu. Helmuth Plessner v tejto súvislosti píše: „Otázky moci existovali odjakživa, teda odkedy ľudia žijú spolu v nejakom poriadku. Moc sa zakaždým interpretuje ako nadradenie a podradenie“ (Plessner 2015, 145).

3 „MOC K“ (DISPOZIČNÉ CHÁPANIE MOCI)

„Moc k“ – teda schopnosť dosiahnuť výsledok – je jednou z najjednoduchších a najpriamejších foriem moci. Jednoducho vyjadrené, dispozičná perspektíva moci (tiež známa ako „moc k“) považuje moc za schopnosť, kapacitu alebo potenciál. Dispozičné chápanie moci predstavuje jeden z moderných prístupov k analýze moci, ktorý sa zameriava na vnútorné vlastnosti jednotlivcov a skupín, ktoré im umožňujú ovplyvňovať ostatných. Tento prístup zdôrazňuje, že moc nie je iba o viditeľných akciách alebo kontrolovaní aktérov, ale aj o schopnosti jednotlivcov a skupín pôsobiť na ostatných prostredníctvom svojich zdrojov a schopností. Je to stav bytia v moci iného, za predpokladu, že ten iný sa stará o naše záujmy, koná v náš prospech. Takýto typ moci by sa mohol objavovať na úrovni rodiča, učiteľa, lekára či psychoterapeuta. V tejto kapitole sa pozrieme na tento prístup, analyzujeme jeho teoretické základy a praktické aplikácie, a zhodnotíme jeho význam v politickej filozofii.

Keith Dowding definuje „moc k“ ako „schopnosť aktéra dospieť k realizácii alebo prispieť k dosiahnutiu výsledkov“ (Dowding 1991, 48).¹⁴ Definícia dispozičného chápania moci nám poskytuje pohľad na to, ako moc operuje vo vnútri jednotlivca alebo skupiny a ako je táto schopnosť využívaná na ovplyvňovanie ostatných. V tejto definícii je dôležité si uvedomiť, že moc nie je len o explicitných prejavoch sily alebo autority, ale zahŕňa aj rôzne subtílné formy vplyvu, ktoré môžu byť menej zjavné, ale rovnako efektívne. Schopnosť ovplyvňovať iných môže byť odvodená z rôznych vnútorných vlastností jednotlivca alebo skupiny, ako sú charizma, sebavedomie, vedomosti, manipulačné schopnosti alebo sociálna inteligencia. Tieto vlastnosti môžu byť prirodzené, získané alebo kultivované a môžu poskytovať jednotlivcom alebo skupinám výhodu pri dosahovaní ich cieľov.

Okrem vnútorných vlastností môže moc tiež vyplývať z prístupu k rôznym zdrojom, ako sú sociálny status, ekonomické prostriedky, politická moc alebo prístup k informáciám a zdrojom vedomostí. Tieto zdroje môžu poskytovať jednotlivcom alebo skupinám potrebné prostriedky na dosiahnutie ich cieľov a ovplyvnenie ostatných. Je dôležité si uvedomiť, že dispozičné chápanie moci neobmedzuje pochopenie moci len na explicitné prejavy sily alebo autority, ale zahŕňa aj rôzne formy vplyvu, ktoré môžu byť jemnejšie a menej zjavné. Tieto subtílné formy moci môžu zahŕňať napríklad manipuláciu, vyjednávanie, vytváranie vzťahov alebo kontrolu informácií a komunikácie. Celkovo definícia dispozičného chápania moci nám poskytuje rámec na porozumenie toho, ako moc funguje vo vnútri jednotlivca alebo skupiny a ako je táto schopnosť využívaná na ovplyvňovanie ostatných. Tento prístup nám umožňuje analyzovať rôzne faktory, ktoré prispievajú k výkonu moci a ako tieto faktory ovplyvňujú interakcie a dynamiku v spoločnosti.

Najkomplexnejšiu a najvplyvnejšiu analýzu „moci k“ uskutočnil Peter Morriss v knihe *Power: A Philosophical Analysis* (2002)¹⁵ (Moc; filozofická analýza), v ktorej podáva dôkaz

---

¹⁴ Veľmi podobne sa vyjadrili iní odborníci na problematiku „moci k“. Frank Lovett: „V najvšeobecnejšom zmysle slova je moc jednotlivca či skupiny schopnosť dosahovať v prípade potreby (konkrétnymi prostriedkami a v konkrétnom kontexte) budúceho stavu sveta“ (Lovett 2007, 711). Podľa Briana Barryho je moc „...schopnosť dosahovať konaním chcených stavov sveta“ (Barry 2002, 160). Jan Musil objasňuje, že ide o schopnosť či kapacitu, ktorú má jednotlivec a ktorú, ak si to vyžiada situácia, aktivizuje v silu, s ktorou mení skutočnosť (Musil 2020, 10).

¹⁵ Kniha bola prvýkrát vydaná v roku 1987, v roku 2002 vyšla jej reedícia, ktorá obsahuje nový Úvod.

o dispozičnej povahe moci. Svoje skúmania konceptu moci založil na analytickej filozofii a filozofii vedy. Z tohto dôvodu sa sústredil na to, ako sa slovo moc používa v bežnom jazyku a ako ho môžeme vysvetliť. Ďalej si kladol otázku, prečo máme koncepty moci: aké úlohy chceme, aby takýto koncept plnil? Zaoberal sa častým omylom pri zamieňaní toho, kto je držiteľom moci, s tým, kto je jej vykonávateľom. Uvedené výskumy spojil s literatúrou o hlasovacom práve, ktorá vychádzala z poznatkov matematiky. Odborne a netechnicky diskutoval o mnohých mocenských indexoch a poukazoval na skutočnosť, aké mylné závery sa z nich niekedy vyvodzujú. Uvažoval aj o rôznych spôsoboch merania moci.

Možno teda konštatovať, že Morriss kombinoval poznatky z disciplín analytickej filozofie, sociálnej vedy a matematiky. Mnoho strán svojej knihy venoval problému, aké ťažké je konceptualizovať moc. Napriek tejto komplikácii dospieva k presvedčeniu, že „moc nad“ a „moc k“ sú platné a dôležité koncepcie moci. Hierarchicky vyššie kladie a za základnú koncepciu považuje chápanie „moci k“. A to z tohto dôvodu, že „moc nad“ svojím významom závisí od logicky predchádzajúcej koncepcie „moci k“. Moc je v jeho interpretácii explicitne definovaná ako schopnosť konať a dosahovať výsledky.

Tento originálny prístup ho viedol k zameraniu sa na moc ako na moc aktéra, ktorý chce niečo urobiť, a nie na moc, ktorú mal aktér nad iným aktérom. V skutočnosti použitie výrazu „moc nad“ nie je bežné v každodennom jazyku: zvyčajne sa sami seba pýtame, aké druhy moci ľudia majú a čo majú moc robiť; veľmi zriedka sa pýtame, kto má moc nad ľuďmi. Mať moc sa teda podľa Morrissa vzťahuje na určité relatívne trvalé schopnosti jednotlivcov, na určité druhy dispozičných vlastností, ktoré jednotlivci vlastnia, aj keď sa tieto schopnosti nikdy neuplatnia. Tak ako je rozpustnosť dispozičnou vlastnosťou cukru, ktorú si zachováva, aj keď sa nikdy nevloží do vody, tak je moc schopnosťou jednotlivca, aj keď sa nikdy nezrealizuje.

3.1 Teoretické základy dispozičného chápania moci

Peter Morriss upozorňuje na dôležitý aspekt dispozičného konceptu moci, ktorý sa odvoláva na to, čo sa môže stať, nie na to, čo sa stalo (Morriss 2013, 591). Na inom mieste objasňuje, že moc neodkazuje na nejakú udalosť alebo udalosti vo svete, ale na potenciálne alebo možné udalosti alebo výskyty. Dispozičné koncepty sú dôležité, ale problematické. Vzhľadom na to, že neodkazujú na to, čo sa stalo, ale skôr na to, čo by sa mohlo stať, ich existenciu nemožno priamo pozorovať (Morriss 2013, 586).¹⁶

Dispozičné chápanie moci sa opiera o predstavu, že existujú jednotlivci alebo skupiny, ktoré majú prirodzenú schopnosť ovplyvňovať a kontrolovať iných. Tento teoretický prístup sa sústreďuje na vlastnosti a charakteristiky jednotlivcov, ktoré im poskytujú výhodu vo výkone moci v spoločnosti. Jedným z hlavných teoretických základov dispozičného chápania moci je analýza zdrojov moci. Tieto zdroje môžu zahŕňať sociálny status jednotlivca alebo skupiny, ich ekonomické prostriedky a zdroje, vzdelanie a odborné znalosti, ako aj ich osobnú charizmu a schopnosť ovplyvňovať ostatných. Podľa tejto perspektívy sú niektorí jednotlivci prirodzene lepšie vybavení na výkon moci v spoločnosti vzhľadom na ich vlastnosti a pozície.

V rámci dispozičného chápania moci sa študujú aj rôzne osobnostné vlastnosti, ktoré môžu ovplyvniť schopnosť jednotlivca alebo skupiny dosiahnuť svoje ciele. Tieto vlastnosti

---

¹⁶ Aj Steven Lukes prijal dispozičný pohľad na moc v druhom, revidovanom vydaní svojho diela a tvrdil, že moc je „...potenciál, nie skutočnosť – v skutočnosti potenciál, ktorý sa nemusí nikdy aktualizovať“ (Lukes 2005, 69).

môžu zahŕňať sebavedomie, odvahu, sociálnu inteligenciu, manipulatívne schopnosti a schopnosť pracovať s ostatnými ľuďmi. Tieto aspekty osobnosti môžu mať významný vplyv na to, ako jednotlivec alebo skupina využívajú svoju moc v rôznych situáciách. Ďalším dôležitým aspektom dispozičného chápania moci je analýza sociálnych štruktúr a hierarchií, ktoré formujú spoločnosť. Tieto štruktúry môžu poskytovať určitým jedincom alebo skupinám privilegované postavenie a prístup k zdrojom moci, čo im umožňuje efektívne ovplyvňovať ostatných a kontrolovať rozhodovacie procesy.

Celkovo dispozičné chápanie moci poskytuje teoretický rámec na porozumenie tomu, ako jednotlivci a skupiny využívajú svoje vlastnosti, zdroje a postavenie v spoločnosti na výkon moci a ovplyvňovanie ostatných. Tento prístup umožňuje analyzovať rozdiely v moci medzi jednotlivcami a skupinami a ich dôležitosť v procese rozhodovania a riadenia.

3.2 Význam dispozičného chápania moci

Dispozičné chápanie moci je významné preto, že ponúka pohľad na to, ako jednotlivci a skupiny získavajú a uplatňujú moc v rôznych kontextoch spoločnosti. Tento prístup umožňuje hlbšie porozumieť dynamike moci a vplyvu, ktoré ovplyvňujú rozhodovacie procesy a interakcie medzi ľuďmi. Jedným z hlavných prínosov dispozičného chápania moci je jeho schopnosť vysvetliť, prečo niektorí jednotlivci alebo skupiny majú väčší vplyv a autoritu než iní, aj keď nemajú formálnu moc alebo kontrolu nad inými. Sociálny status, ekonomické zdroje, odborné znalosti a osobná charizma môžu byť rozhodujúcimi faktormi pri určovaní úrovne moci jednotlivcov a skupín v spoločnosti. Tento prístup umožňuje pochopiť, ako sa tieto zdroje moci prejavujú v rôznych situáciách a kontextoch a ako ovplyvňujú vzťahy medzi jednotlivcami a skupinami.

Dispozičné chápanie moci tiež zdôrazňuje dôležitosť osobných vlastností a schopností pri získavaní a uplatňovaní moci. Osobná charizma, sebavedomie a presvedčivosť môžu byť rozhodujúcimi faktormi pri ovplyvňovaní ostatných a presadzovaní vlastných záujmov. Tento prístup pomáha pochopiť, ako jednotlivci využívajú svoje osobné vlastnosti na dosiahnutie svojich cieľov a ako sa tieto vlastnosti prejavujú vo vzťahoch moci v spoločnosti. Dispozičné chápanie moci rozširuje chápanie toho, ako moc funguje v spoločnosti, a umožňuje lepšie porozumieť, prečo niektorí jednotlivci a skupiny majú väčší vplyv a autoritu než iní. Tento prístup pomáha identifikovať kľúčové zdroje moci a porozumieť ich vplyvu na rozhodovacie procesy a interakcie medzi ľuďmi vo vzťahoch moci v spoločnosti.

3.3 Analýza sociálnych vzťahov a politický kontext

Dispozičné chápanie moci poskytuje cenný rámec pre analýzu sociálnych vzťahov, v ktorých sa moc prejavuje v bežných každodenných interakciách medzi jednotlivcami a skupinami. Tento prístup je obzvlášť užitočný, pretože sa sústreďuje na vnútorné vlastnosti a zdroje jednotlivcov a skupín, ktoré im umožňujú ovplyvňovať ostatných. Jedným z hlavných prínosov dispozičného chápania moci pri analýze sociálnych vzťahov je jeho schopnosť identifikovať skryté formy moci, ktoré by inak mohli byť prehliadané. Zameriavajúc sa na vnútorné vlastnosti jednotlivcov, ako sú osobná charizma, sebavedomie a sociálny status, a na zdroje moci, ako sú ekonomické prostriedky a odborné znalosti, tento prístup umožňuje lepšie pochopiť, ako sa moc prejavuje v bežných interakciách a ako ovplyvňuje vzťahy medzi ľuďmi. Napríklad v pracovnom prostredí môže manažér využiť svoje odborné znalosti a osobnú

charizmu na ovplyvnenie rozhodnutí svojich podriadených, aj keď nemá explicitnú formálnu autoritu. Podobne v rodinnom prostredí môže starší súrodenec alebo rodič využiť svoj sociálny status a sebavedomie na ovplyvnenie rozhodnutí ostatných členov rodiny. Týmto spôsobom dispozičné chápanie moci prispieva k lepšiemu pochopeniu jemných a skrytých dynamík moci v sociálnych vzťahoch, čo umožňuje lepšie rozpoznať a analyzovať, ako sa moc prejavuje v rôznych kontextoch a ako ovplyvňuje interakcie a vzťahy medzi ľuďmi vo spoločnosti.

V politickom kontexte dispozičné chápanie moci pomáha lepšie pochopiť, prečo niektorí politickí lídri majú väčší vplyv než iní, aj keď ich formálne postavenie môže byť rovnaké. Skutočný vplyv v politike často nezávisí len na tom, či má niekto formálnu politickú moc, ale aj na jeho schopnosti využívať osobné zdroje moci. Osobné charakteristiky, ako je charisma, schopnosť komunikovať a získavať dôveru, môžu hrať kľúčovú úlohu pri získavaní podpory verejnosti a vytváraní koalícií v politickom prostredí. Politickí lídri, ktorí majú silnú osobnú charisma a schopnosť osloviť ľudí, môžu mať väčší vplyv na rozhodovanie verejnosti a politického establišmentu. Okrem toho odborné znalosti a skúsenosti môžu poskytnúť politickému lídrovi dôveryhodnosť a autoritu v určitých oblastiach. Politici so širokými odbornými znalosťami alebo skúsenosťami v konkrétnych oblastiach môžu byť vnímaní ako kompetentní a schopní riešiť dôležité politické otázky, čo im umožňuje získavať podporu a ovplyvňovať politické rozhodnutia. V politickom prostredí teda dispozičné chápanie moci poukazuje na to, že osobné vlastnosti a schopnosti jednotlivcov môžu byť rozhodujúce pre ich politický úspech, nie len ich formálne politické postavenie. Tento prístup umožňuje lepšie pochopiť, ako politickí lídri získavajú a uplatňujú moc vo verejnom živote a ako ovplyvňujú politické rozhodnutia a udalosti.

3.4 Kritika dispozičného chápania moci

Kritika dispozičného chápania moci poukazuje na niekoľko dôležitých obmedzení a problémov, ktoré môžu ovplyvniť jeho použiteľnosť:

- Po prvé, prílišné zdôrazňovanie individuálnych vlastností a zdrojov môže menej zohľadňovať širšie sociálne, ekonomické a politické faktory, ktoré formujú mocenské štruktúry. Ignorovanie týchto štruktúr môže viesť k nedostatočnému pochopeniu systémového charakteru moci.
- Po druhé, dispozičné chápanie moci môže podceňovať vplyv štruktúrnych faktorov, ako sú sociálne triedy, inštitucionálne mechanizmy a historické kontexty, na rozloženie moci v spoločnosti. Nedostatok zreteľného zohľadnenia týchto faktorov môže obmedziť schopnosť tohto prístupu vysvetliť komplexné mocenské dynamiky.
- Po tretie, meranie vnútorných vlastností a zdrojov, ako je charisma alebo odborné znalosti, môže byť ťažké a ovplyvnené subjektívnymi posudkami. Identifikácia týchto faktorov je náročná, pričom ich hodnotenie je často závislé od individuálnych perspektív a kontextu. To, čo je vnímané ako charisma alebo odborné znalosti, môže byť subjektívne a môže sa líšiť medzi rôznymi situáciami. Percepcia a interpretácia týchto vlastností môžu byť ovplyvnené osobnými predsudkami a hodnotami, čo môže viesť k nesprávnemu pochopeniu ich skutočného vplyvu na mocenské vzťahy. Ďalším aspektom je sklon ľudí k sebaprezentácii, čo môže ovplyvniť, ako sú ich vlastnosti vnímané a hodnotené. Tieto faktory dohromady prispievajú k subjektívnemu charakteru merania vnútorných vlastností

a zdrojov moci, čo obmedzuje presnosť a spoľahlivosť tohto teoretického rámca. Nedostatok objektívnych merateľných kritérií môže znamenať, že analýza moci na základe týchto vlastností môže byť menej spoľahlivá a presná.

- Po štvrté, dispozičné chápanie moci je v opozícii k iným teóriám moci (najmä štrukturálnym), ktoré kladú väčší dôraz na sociálne systémy a inštitucionálne faktory. Toto rozdelenie môže viesť k umelému rozdielu medzi individuálnymi a štrukturálnymi vysvetleniami moci, čo môže brániť celkovému pochopeniu moci ako komplexného fenoménu.

Tieto kritiky naznačujú potrebu integrovať dispozičné chápanie moci s inými teoretickými prístupmi a zohľadňovať komplexné interakcie medzi individuálnymi vlastnosťami a štrukturálnymi faktormi v analýze moci. Takýto integratívny prístup by mohol poskytnúť komplexnejšie a vyváženejšie pochopenie moci v rôznych kontextoch.

Zhrnutie

Napriek kritike dispozičné chápanie moci prináša významný prínos k analýze moci v rôznych oblastiach spoločenského života. Tento prístup zdôrazňuje úlohu individuálnych vlastností a zdrojov moci, čím poskytuje hlbšie pochopenie dynamiky mocenských vzťahov. Pri pohľade na moc ako schopnosť jednotlivcov alebo skupín ovplyvňovať iných na základe svojich vnútorných vlastností a zdrojov, dispozičné chápanie moci umožňuje preskúmať, ako tieto faktory ovplyvňujú interakcie a rozhodovacie procesy. Tento prístup tiež pomáha identifikovať subtílné formy vplyvu, ktoré by pri analýze moci mohli zostať nepovšimnuté. Týmto spôsobom dispozičné chápanie moci prispieva k bohatšiemu a komplexnejšiemu pochopeniu toho, ako moc funguje v rôznych spoločenských kontextoch a ako ovplyvňuje jednotlivcov a skupiny.

4 „MOC NAD“ (EPIZODICKÉ CHÁPANIE MOCI)

Koncepcia „moci nad“ (známa aj ako epizodické chápanie moci) zahŕňa konflikt alebo nadvládu. Často sa o nej hovorí ako o sociálnej moci, pretože súvisí s vytváraním určitých účinkov. Interpretuje sa ako schopnosť aktéra zámerné zmeniť štruktúru stimulov iného aktéra, aby sa dosiahli určité výsledky. To, čo charakterizuje sociálnu moc, je teda zámerné konanie držiteľa moci, ktorého cieľom je zmeniť motivačnú štruktúru podriadeného subjektu. Mocenské vzťahy sa teda vzťahujú na istý typ subjekt-objektového vzťahu. Jeden z členov týchto vzťahov je vždy „subjektom“ moci (držiteľom moci, vládárom, autoritou, despotom, a pod.) a druhý „objektom“ moci (podriadeným, vyjadruje vzťah bytia v moci niekoho iného, ten kto nemá autoritu ani vplyv). „Moc nad“ opisuje asymetrický vzťah medzi držiteľom moci a tým, kto je tejto moci podriadený. Táto koncepcia teda ponúka hlbšie pochopenie dynamiky moci tým, že zdôrazňuje nerovnováhu medzi aktérmi v spoločnosti. Asymetrická koncepcia moci sa sústreďuje na vzťahy dominancie a podriadenosti, ktoré prevládajú v spoločnosti a politických systémoch. Klasickú definíciu epizodického pohľadu na moc ponúkol Max Weber, ktorý moc definoval ako „pravdepodobnosť, že jeden aktér v rámci sociálneho vzťahu bude schopný vykonávať svoju vlastnú vôľu napriek odporu“ (1947, 152). Helmut Plessner objasňuje, že mocenské pomery sa môžu vytvárať v každej situácii, a tak ju poznamenávať „politicky“. Podľa jeho interpretácie Weberova definícia necháva otvorené príčiny zdrojov vypuknutia konfliktov. Šírka definície berie rovnaký ohľad tak na celú historickú a etnologickú skúsenosť, ako aj na striktné zohľadnenie hodnotovo neutrálneho charakteru moci, ktorá je eticky amorfná (Plessner 2015, 165).

V tomto weberovskom duchu predstavil Robert A. Dahl to, čo nazval „intuitívnou myšlienkou moci“, podľa ktorej moc je vzťah medzi dvoma aktérmi, kde jeden aktér (A) má schopnosť prinútiť druhého aktéra (B) urobiť niečo, čo by inak neurobil. V súčasnej literatúre je „moc nad“ variabilne definovaná ako schopnosť jedného sociálneho aktéra „strategicky obmedziť“ „akčné-životné prostredie“ iného aktéra (Wartenberg 1990, 85); alebo ako „...schopnosť aktéra zámerné zmeniť stimulačnú štruktúru iného aktéra alebo aktérov s cieľom dosiahnuť alebo pomôcť dosiahnuť výsledky“ (Dowding 1991, 48). Explicitne to vyjadril Steven Lukes: „...“moc“ je výslovne relačná a asymetrická: mať moc znamená mať moc nad inou osobou alebo inými osobami“ (Lukes 2005, 73). Tento koncept zdôrazňuje, že moc nie je len o viditeľných rozhodnutiach a akciách, ale aj o schopnosti kontrolovať to, aká agenda sa vôbec dostane k riešeniu a čo zostane v pozadí, teda to, čo sa riešiť nebude. Okrem toho, jadro asymetrickej koncepcie moci môže spočívať aj v tom, že moc môže byť vykonávaná bez priamej konfrontácie. V tejto kapitole podrobne preskúmame tento prístup, jeho teoretické základy, praktické aplikácie a kritiku.

4.1 Päť foriem epizodickej moci

Peter Bachrach a Morton S. Baratz (1970, 24-37) predložili typológiu piatich foriem epizodickej moci – „moci nad“: (1) nátlak, (2) vplyv, (3) autorita, (4) sila a (5) manipulácia.

(1) Stručne povedané, v donucovacom/nátlakovom vzťahu A zabezpečuje dodržiavanie B prostredníctvom hrozby trestu (1970, 24). Inak vyjadrené nátlak/donútenie je forma epizodického mocenského vzťahu, v ktorom pod hrozbou trestu A úspešne prinúti B urobiť X,

čo by B inak neurobil. Donucovanie zahŕňa hrozby uvalením sankcií a trestov, ako napríklad spôsobenie bolesti alebo utrpenia vlastnej osobe, poškodenie majetku alebo poškodenie blízkych. Nátlak je založený na hrozbe trestu. Ako poznamenáva Philip Brey, nátlak môže zahŕňať buď pridávanie novej, alebo zvyšovanie existujúcej záťaže, pričom sa predpokladá, že všetky tieto záťaže pôsobia proti záujmu toho, kto znáša moc (Brey 2008, 78).

(2) Vplyv/Presvedčanie znamená, že A prinúti B, aby sa podriadil „bez toho, aby sa uchýlil k tichej alebo otvorenej hrozbe ťažkej deprivácie“ (1970, 30). Presvedčanie je forma epizodickej sily, pri ktorej A prinúti B urobiť X tým, že B prijme, že je rozumné, aby B urobil X. Presvedčanie zvyčajne zahŕňa osobu alebo skupinu, ktorá presvedčí inú osobu alebo skupinu, aby súhlasili s určitým postupom konať alebo akceptovať určitý stav vecí. Moc presvedčiť je schopnosť presvedčiť ostatných pomocou dôveryhodných, ale nie nevyhnutne preukázateľných dôkazov. Presvedčanie ako forma epizodickej moci zohráva dôležitú úlohu v rámci demokratických politických praktík. Napríklad politické strany a politickí lídri používajú presvedčivé taktiky pri budovaní a udržiavaní svojej politickej základne. Úspešní politici majú schopnosti a skúsenosti, vďaka ktorým sú presvedčiví v politických kampaniach a na verejných diskusných fórach. Presvedčanie zohráva dôležitú úlohu aj na úrovni medzinárodných vzťahov.

(3) V prípade autority A zabezpečuje súlad B, pretože B uznáva autoritu A ako primeranú alebo legitímnu (1970, 34). Autorita je formou epizodickej moci, ktorou A úspešne prinúti B, aby urobil X na základe skutočnosti, že B akceptuje alebo nepopiera hierarchické alebo inak zoradené poradie, v ktorom je B podriadený A. Max Weber identifikoval tri rôzne typy autorít: (1) právnu, (2) tradičnú a (3) charizmatickú (1947, 324-363) a (1983, 396-400). Právnu moc ako formu moci má osoba, ktorá zastáva zákonne ustanovené nadriadené postavenie. Možno tvrdiť, že zákonná právomoc v skutočnosti nepatrí osobe, ktorá ju vykonáva, ale, čo je vhodnejšie, úradnej úlohe alebo postaveniu, ktoré táto osoba zastáva. Napríklad, keď niekto poslúcha policajta, dá sa povedať, že poslúcha policajta a nie osobu, ktorá je náhodou týmto policajtom. To ďalej naznačuje, že zákonnú autoritu môže vykonávať inštitúcia alebo organizácia. Právna moc sa opiera o právne predpisy a inštitúcie, ktoré sú formálne stanovené a dodržiavané.

Tradičnú autoritu ako formu moci zvyčajne zastáva osoba, ktorá zastáva svoje autoritatívne postavenie v súlade s určitou tradíciou, často na základe veku, pohlavia, kasty alebo inej podobnej charakteristiky. Z tohto pohľadu sú gerontokracia, patriarchalizmus a patrimonializmus¹⁷ príkladmi nadradenosti a podriadenosti založenej na tradičnej autorite. Inak vyjadrené, tradičná autorita ako forma moci je založená na dlhodobých historických tradíciách a autoritách, ktoré sú považované za legitímne. Napokon charizmatickú autoritu ako formu moci majú osoby, ktoré sú vnímané ako osoby s určitými vynikajúcimi alebo

---

¹⁷ Gerontokracia – vláda starých ľudí; spoločenské usporiadanie, v ktorom rozhoduje „Rada starších“, kde vodcovia sú omnoho starší ako väčšina ostatnej dospeléj spoločnosti. Patriarchalizmus – vláda s mužom ako vedúcou osobnosťou a dedičskou postupnosťou v mužskej línii. Patrimonializmus – štýl vládnutia, pri ktorom sa takmer alebo vôbec nerozlišuje medzi súkromnými záujmami vládcu a verejným záujmom, čiže súkromné a erárne je preňho jedno a to isté. Vládca, ktorý ovláda všetky zdroje štátu, má možnosť využívať ich podľa vlastnej ľubovôle.

príkladnými cnosťami, ktoré sú pre bežných ľudí nedostupné. Proroci, vojnoví vodcovia a revolucionári sú často charizmatickými vodcami. Charizmatická autorita ako forma moci sa teda odvíja od osobnosti vodcu, ktorý disponuje cnosťami a schopnosťami inšpirovať a presvedčiť ľudí.

(4) Sila vyžaduje, aby A vnútil svoju vôľu B napriek tomu, že ju B odmieta, tým, že B odstráni slobodu alebo možnosť voľby (1970, 28). Sila je (pravdepodobne) formou epizodického mocenského vzťahu, v ktorom A úspešne spôsobí, že B urobí X tým, že odstráni všetky možnosti B urobiť čokoľvek okrem X. Príkladom sily je, keď je zajatá osoba zviazaná a pripútaná, a teda nemôže uniknúť, znamená to, že väzňovia eliminovali zajatcovu alternatívu robiť čokoľvek iné, musí len zostať v stave zviazania a spútania. Ako možno z tohto príkladu vyčítať, sila často zahŕňa použitie fyzickej sily a násilie. Treba však zdôrazniť, že nemusí nevyhnutne zahŕňať fyzickú silu alebo násilie.¹⁸

(5) Nakoniec, pri manipulácii „súlad nastáva, ak zo strany poskytovateľa nie je uznaný zdroj alebo presná povaha požiadavky na neho“ (1970, 28). Podľa Philipa Breya, manipulácia znamená prinútiť ľudí konať určitým spôsobom vykonávaním akcií za ich chrbtom, zadržívaním informácií pred nimi alebo ich nejakým spôsobom klamať (Brey 2008, 82). Podobne pre Bachracha a Baratza sa manipulátor „snaží zamaskovať povahu a zdroj svojich požiadaviek na manipulovaných, pričom manipulovaný si vôbec neuvedomuje, že sa od neho niečo vyžaduje“ (1970, 31). Úspešné prípady manipulácie vyžadujú, aby manipulovaní nevedeli, že sú manipulovaní. Pri manipulácii držiteľ moci maskuje povahu a zdroj svojich požiadaviek. Toto môžeme nazvať všeobecným epistemickým stavom manipulácie, ktorý možno ďalej špecifikovať nasledovne:

Po prvé, manipulovaný by nemal vedieť, že manipulátor robí X, čo je dôvod, prečo manipulovaný robí Y.

Po druhé, manipulovaný by nemal vedieť, že X je dôvod, prečo manipulovaný robí Y.

Po tretie, manipulovaný by nemal vedieť, že manipulátor má dôvod na to, aby manipulovaný robil Y.

Keď sme takto sformulovali špecifické epistemické podmienky manipulácie, dospejeme k formálnej definícii manipulácie, ktorú sformuloval Brey: A manipuluje s B, keď A tým, že urobí X, spôsobí, že B urobí Y, čo by B inak neurobil, bez toho, aby B vedel, že:

1. A robí X alebo
2. A robí X, aby spôsobil B, aby urobil Y alebo
3. A má dôvod R, že chce, aby B urobil Y (Brey 2008, 80).¹⁹

---

¹⁸ Rozlíšenie medzi pojmami nátlak a sila môže byť skutočne problematické. Bachrach a Baratz uviedli, že v prípade sily A dostane to, čo chce, aj keď B nevyhoví jeho požiadavke, zatiaľ čo v prípade nátlaku A dostane to, čo chce, keď B vyhoví jeho požiadavke (1970, 27). To podľa nich naznačuje, že akonáhle sa A uchýli k sile, B je jednoducho okradnutý o voľbu medzi tým, či by mal splniť požiadavku A alebo nie (1970, 27-28). Možno teda tvrdiť, že sila nie je redukcia alternatív na dve možnosti, ale je to úplná eliminácia alternatív.

¹⁹ Manipuláciou ako špecifickou formou moci sa zaoberal Ivan Buraj. Pozri (Buraj 2018).

4.2 Charakteristiky koncepcie troch dimenzií moci

Epizodický pohľad (alebo aj koncepcia „moci nad“) bol prominentný v takzvanej trojrozmernej diskusii o moci. Tento prístup sa snaží interpretovať mechanizmy a fungovanie moci založené na druhoch stimulov a motivácií, ktoré môže jeden aktér ponúknuť inému aktérovi v rámci mocenského vzťahu, ako je odmena, nátlak, manipulácia, presvedčanie, sila a autorita. Označenie trojdimenzionálny pohľad na moc alebo tri tváre moci²⁰ zaviedol Steven Lukes v monografii *Power: A Radical View* (Moc; radikálny pohľad) (1974). Lukes analyzuje Dahlovu koncepciu moci spolu s koncepciou dvoch jeho najvýznamnejších kritikov, Petra Bachracha a Mortona Baratza. Označuje ich ako jednorozmerný a dvojrozmerný pohľad na moc a sám navrhuje takzvaný trojrozmerný pohľad. Napriek rozdielom medzi týmito tromi prístupmi Lukes tvrdí, že majú spoločné jadro, pretože všetky pozostávajú z rôznych aplikácií rovnakého základného konceptu moci, podľa ktorého „A má moc nad B, keď A ovplyvňuje B spôsobom, ktorý je v rozpore so záujmom B“ (Lukes 2005, s. 30).

Prvá dimenzia moci, základná rozhodovacia právomoc, je najpriamejšia a zároveň najviditeľnejšia a najpozorovateľnejšia z troch tvárí moci. Zameriava sa na skutočné správanie a konkrétne výsledky rozhodovacích procesov. Z tohto pohľadu je moc v rukách tých, ktorí dominujú v rozhodovaní. Prvá dimenzia moci berie do úvahy len pozorovateľné konflikty medzi záujmami. Tieto záujmy sú sledované vyjadrením politických preferencií, ktoré odhaľuje politická participácia. Medzi najvýznamnejších predstaviteľov jednorozmerného pohľadu na moc patria Robert A. Dahl, Nelson Polsby a Raymond E. Wolfinger.

Druhou tvárou moci je v podstate moc ovplyvňovať alebo moc nerozhodovať. Nerozhodovacia právomoc je moc, ktorou majú skupiny a jednotlivci kontrolovať agendu v diskusiách a urobiť určité otázky neprijateľnými pre diskusiu na umiernených verejných fórach. Spôsoby vynechávania otázok z verejnej diskusie sú prejavom druhej tváre moci. Zástancovia druhej dimenzie moci sa odklonili od jednorozmerného pohľadu na moc a tvrdili, že odráža príliš úzke chápanie moci. Z tohto dôvodu Peter Bachrach a Morton Baratz tvrdia, že Dahlov jednorozmerný pohľad na moc poskytoval zavádzajúci pluralistický obraz americkej politiky. Moc sa dá vynútiť nielen uplatňovaním rozhodovacej právomoci, ale aj kontrolou a stanovením noriem, hodnôt a dizajnom rozhodovacích postupov, ktoré dôsledne prinášajú prospech určitým skupinám na úkor iných.

Na rozdiel od jednorozmerného pohľadu zástancovia dvojrozmerného pohľadu zastávajú názor, že pri skúmaní moci by sa mali skúmať aj potenciálne problémy. Rovnako ako jednorozmerný pohľad, aj dvojrozmerný pohľad sa pozerá iba na pozorovateľný konflikt záujmov a konflikty, ktoré sú stelesnené vo výslovných politických preferenciách a subpolitických preferenciách. Dvojrozmerný pohľad tiež predpokladá, že neprijímanie rozhodnutí je samo o sebe formou rozhodovania. Z tohto dôvodu možno konštatovať, že dvojrozmerný pohľad je kvalifikovanou kritikou jednorozmerného pohľadu.

Napokon, trojrozmerný pohľad tvrdí, že popri dvoch vyššie opísaných tvárach moci existuje aj tretia tvár: moc ako nadvláda. Táto forma moci je podľa Lukesa najdôležitejšia a najzákernejšia. Tretia tvár moci pôsobí na ovplyvňovanie myšlienok a túžob jednotlivcov tak,

---

²⁰ V neskoršej diskusii sa začalo používať aj označenie „prvá tvár moci“. Termín „tvár moci“ (*face of power*) zaviedli P. Bachrach a M. Baratz. V článku „Two Faces of Power“ (1962) rozšírili pôvodnú „jednu tvár moci“ Roberta A. Dahla na dve. Pre dvojdimenzionálny pohľad na moc sa používa aj označenie „druhá tvár moci“ a trojdimenzionálny pohľad na moc „tretia tvár moci“.

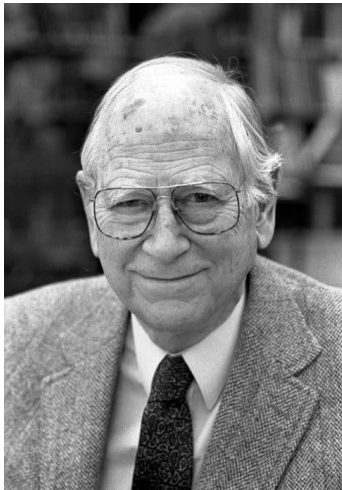
že budú chcieť veci, ktorým by inak odporovali. Problémom jednorozmerného aj dvojrozmerného pohľadu na moc je ich zameranie na skutočné správanie, rozhodovanie a konflikty. Podľa Stevena Lukesa „zaujatosť systému nie je jednoducho udržiavaná sériou individuálne zvolených činov“ (2005, 26), ale aj vzorovým správaním, ktoré sa časom vyvíja prostredníctvom konania a nekonania. Lukes tvrdí, že tretia tvár moci sa môže prejavíť v latentnom konflikte, ako aj v skutočnom konflikte. Pohľad na tretiu tvár moci umožňuje uvažovať o tom, či je konsenzus v spoločnosti skutočný alebo zmanipulovaný, a skúmať používanie a zneužívanie moci mimo sféry konfliktov.

Ako poznamenáva Lukes, Dahlov jednorozmerný pohľad na moc, Bachrachov a Baratzov dvojrozmerný pohľad a Lukesov vlastný trojrozmerný pohľad sú rôzne aplikácie „rovnakej základnej koncepcie moci, podľa ktorej A uplatňuje moc nad B, keď A ovplyvňuje B spôsobom, ktorý je v rozpore so záujmami B“ (Lukes 2005, 30). Možno rezumovať, že všetky epizodické koncepcie zdieľajú tieto výrazné črty:

- (1) moc je konceptualizovaná v momente jej skutočného výkonu (preto pohľad na moc „uplatňovaný“);
- (2) moc je niečo, čo sa vykonáva nad ostatnými (preto ten pohľad na moc ako „moc nad“);
- (3) moc sa uplatňuje v rámci sociálnych vzťahov medzi dvoma alebo viacerými aktérmi (preto „relačná“ sila pohľadu).

4.3 Jednodimenzionálna koncepcia moci

Ako bolo uvedené, jednodimenzionálna koncepcia moci je najčastejšie spojená s prácami amerického politológa Roberta A. Dahla.

Robert A. Dahl (1915-2014)

Jeden z najvplyvnejších moderných politických vedcov. Relevantnosť svojich teórií sa snažil dokazovať empirickým výskumom. Pôsobil na Yale University a University of California, Berkeley.

Diela:

A Preface to Democratic Theory (1956)

Who Governs?: Democracy and Power in an American City (1961)

Polyarchy; participation and opposition (1971)

Size and Democracy (1973)

Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control (1982)

Democracy and its critics (1989)

Od konca 50. rokov dvadsiateho storočia sa Dahl pokúsil vysvetliť rozumové pochopenie pojmu moci, jeho cieľom bolo formulovať vedeckú teóriu moci.²¹ V raných dielach bolo jeho zámerom definovať moc v pojmoch, ktoré by sa dali merať výlučne s odkazom na konanie

²¹ Pozri: Dahl (1957, 1958, 1963, 1965 a 1968).

mocných a jej vplyv na konanie bezmocných. Ako stúpenec v 50. rokoch dominantnej metódy - behaviorizmu v americkej politológii bol presvedčený, že vedecká analýza moci zahŕňa vysvetlenie s výhradným odkazom na údaje, ktoré možno zistiť priamou skúsenosťou. Bol presvedčený, že akékoľvek vedecké tvrdenie o moci musí byť možné potvrdiť alebo vyvrátiť empirickými údajmi, ktoré odhaľuje skúsenosť, a že moc sa definuje v podmienkach konkrétneho správania (Dahl 1958, 466). Z tohto dôvodu odmietal ako dôkaz výkonu moci nepozorovateľné a nebehaviorálne javy. Ďalej identifikoval moc ako kauzálny vzťah, ktorý je definovaný v zmysle neustáleho spojenia príčiny a následku (Dahl 1965, 87, 94) a konštatoval, že jej vedecké vysvetlenie má obsahovať „zahnutie konkrétnej udalosti alebo skupiny udalostí pod všeobecnejší zákon“ (Dahl 1965, 75).

Slávny a vplyvný článok „The Concept of Power“ (Koncept moci) začal tvrdením: „To, že niektorí ľudia majú väčšiu moc ako iní, je jedným z najhmotateľnejších faktov ľudskej existencie“ (Dahl 1957, 201). Východiskovým bodom jeho skúmaní bolo to, čo nazval „intuitívnym [pojmom]“ moci (1957, 202), konceptualizácia, o ktorej tvrdil, že viedla „prakticky každého politického teoretika niekoľko tisíc rokov“ (1968, 407) a bola dôležitou súčasťou subjektívneho chápania všetkých spoločenských bytostí. Ak sa vrátíme k článku „The Concept of Power“, tak v ňom nájdeme definíciu moci, ktorá je formulovaná nasledovne: „A má moc nad B do takej miery, že môže prinútiť B urobiť niečo, čo by B inak neurobil“ (Dahl 1957, 202-203). Táto definícia kladie dôraz na asymetrický charakter moci, kde jeden subjekt má väčšiu kontrolu alebo vplyv nad druhým subjektom. V Dahlovom podaní je moc asimilovaná so skutočným alebo potenciálnym vzťahom sociálnej príčinnosti, ktorý spočíva vo vzťahu, v ktorom aktér úmyselne a úspešne koná alebo je schopný konať tak, aby modifikoval správanie iného aktéra. Dahl definoval prostriedky moci ako akciu A zahŕňajúcu použitie moci alebo hrozbu, alebo použitie vplyvu, alebo mocenských zdrojov A (Dahl 1957, 203). Clarissa Haywardová objasňuje, že z konštatovania A má moc nad B po prvé vyplýva výkon moci nad B, čo znamená zasahovanie do jej slobodného konania. Po druhé, A je zodpovedný za politické účinky, ktoré jeho konanie spôsobuje (Hayward 2004, 21). Pre Dahla teda moc spočíva v sociálnych vzťahoch medzi minimálne dvoma sociálnymi aktérmi, v ktorých jeden aktér (ktorého môžeme nazvať držiteľom moci) zámerne mení alebo upravuje správanie iného aktéra (ktorý je podriadený nositeľovi moci). Sociálnym aktérom môžu byť „jednotlivci, skupiny, úlohy, úrady, vlády, národné štáty alebo iné ľudské agregáty“ (Dahl 1957, 203).

Robert A. Dahl ďalej rozlišoval medzi držbou moci, o ktorej tvrdil, že nevyhnutne nezahŕňa úmyselné konanie alebo vedomé poznanie a zámer ovplyvniť iného aktéra, a uplatňovaním moci, čo, ako tvrdil, zahŕňalo úmyselné konanie, vedomé poznanie aj zámer ovplyvniť iného aktéra (Dahl 1968). Posledné tvrdenie vychádzalo z jeho „intuitívnej“ predstavy pojmu. Do tej miery, do akej sa moc vnímala ako nástroj mocného použitia proti bezmocným, zdravý rozum naznačoval, že tí, ktorí ju ovládajú, musia vedieť, že ju majú, chápať jej účinky a rozhodnúť sa konať podľa tohto pochopenia.

Clarissa R. Haywardová konštatuje, že podľa Dahla informovaná voľba a úmyselné konanie sú nevyhnutnými podmienkami pre výkon moci. Ak sa má akcia A kvalifikovať ako výkon moci nad B, musí sa rozhodnúť konať tak, aby vyvolala vopred známe účinky na B (Hayward 2004, 19). Steven Lukes na margo jednodimenzionálneho pohľadu na moc uvádza: „...má za následok zameranie sa na *správanie* v procese *rozhodovania o otázkach*, pri ktorých

je pozorovateľný *konflikt* (subjektívnych) *záujmov*, vnímaný ako vyjadrenie politickej preferencie odhalenej politickou participáciou“ (Lukes 2005, 19).²²

Podľa Lukesovej interpretácie Dahlova prvá tvár moci pozostáva zo:

- a) správania
- b) rozhodovania
- c) (kľúčovej) otázky
- d) pozorovateľného (otvoreného) konfliktu
- e) (subjektívnych) záujmov, vnímaných ako politické preferencie odhalené politickou participáciou (Lukes 2005, 25).

Robert A. Dahl prvú tvár moci aplikoval na štúdium demokratických politických systémov.²³ Tvrdil, že účelom štúdia moci je určiť, ako je rozdelená medzi aktérov v spoločnostiach (Dahl 1957, 205). Jednodimenzionálna koncepcia moci sa zameriava na merateľné a pozorovateľné aspekty politického vplyvu. Podľa Dahla sa tento vzťah moci často prejavuje vo forme konkrétnych rozhodnutí a výsledkov, ktoré môžeme identifikovať a analyzovať. To znamená, že moc sa prejavuje prostredníctvom konkrétnych akcií alebo rozhodnutí, ktoré ovplyvňujú správanie alebo pozíciu druhého aktéra. Táto jednodimenzionálna koncepcia moci sa zameriava na viditeľné rozhodovacie procesy, kde môžeme pozorovať, kto rozhoduje a aké rozhodnutia sú prijímané. Dahlova práca analyzuje štruktúry moci v politických systémoch a zdôrazňuje dôležitosť pluralizmu a konkurencie medzi rôznymi záujmovými skupinami. Clarissa Haywardová zdôrazňuje, že neskorší prispievatelia do diskusie, resp. jej účastníci prijali jeho základnú premisu, že moc je nástroj, ktorý mocní aktéri používajú s cieľom zmeniť slobodné konanie bezmocných (Hayward 2004, 14).

4.3.1 Praktické aplikácie jednodimenzionálnej koncepcie moci

Jednodimenzionálna koncepcia moci je často používaná na analýzu konkrétnych politických rozhodnutí a výsledkov v rôznych oblastiach, od politiky cez ekonómiu až po medzinárodné vzťahy. V politickom kontexte sa táto koncepcia často aplikuje na štúdium moci jednotlivých politikov alebo politických strán pri presadzovaní legislatívy alebo pri formovaní verejnej politiky. Skúmanie moci v tomto kontexte zahŕňa identifikáciu aktérov, ktorí majú vplyv na konkrétne politické rozhodnutia, a analyzovanie ich schopnosti ovplyvniť výsledky politických procesov. V oblasti ekonómie sa jednodimenzionálna koncepcia moci využíva na meranie schopnosti korporácií ovplyvňovať trhové podmienky alebo vládne regulácie. Táto analýza sa často sústreďuje na identifikáciu korporácií alebo podnikateľských zoskupení, ktoré majú výrazný vplyv na hospodársky systém a ktoré môžu ovplyvňovať cenové mechanizmy,

---

²² Termíny v kurzíve v Lukesovom popise jednodimenzionálneho pohľadu – „konflikt záujmov“, „problém“, „rozhodnutia“, a iné sa považujú za evidentné javy, ktoré možno pozorovať a kvantifikovať, a preto môžu byť s presnosťou testované a empiricky overenými hypotézami o moci (Lukes 2005, 19).

²³ Andrew Heywood objasňuje: „Počiatky uvažovania o prvej „tvári“ moci je možné hľadať v myšlienke Thomasa Hobbesa, že moc je schopnosť „aktívneho činiteľa“ ovplyvňovať správanie činiteľa „pasívneho“. Táto koncepcia je fakticky analogická predstave fyzikálnej, teda mechanickej sily; znamená totiž, že súčasťou moci je byť „ťahaný“ alebo „tlačený“ proti svojej vôli. Takéto poňatie moci bolo jadrom tradičnej politickej vedy... u Roberta Dahla“ (Heywood 2005, 114).

politiky a regulácie v ich prospech. Okrem toho je jednodimenzionálna koncepcia moci užitočná aj pri analýze medzinárodných vzťahov. V tomto kontexte môže byť skúmaná moc štátov v kontexte vojenských, ekonomických a diplomatických vplyvov. Identifikácia a analýza moci v medzinárodných vzťahoch umožňuje porozumieť dynamike svetovej politiky a vzťahov medzi jednotlivými štátmi a medzinárodnými organizáciami. Jednodimenzionálna koncepcia moci je dôležitým nástrojom pre analýzu politických, ekonomických a medzinárodných procesov a umožňuje porozumieť rozloženiu moci a vplyvu v rôznych spoločenských a politických kontextoch.

4.3.2 Kritika a limity jednodimenzionálnej koncepcie moci

Napriek jej prínosom, jednodimenzionálna koncepcia moci čelí aj kritike zo strany rôznych odborníkov a výskumníkov. Jedným z hlavných obmedzení tejto koncepcie je jej zameranie na viditeľné a merateľné výsledky, čo môže viesť k prehliadaniu skrytých foriem moci a jemnejších dynamík, ktoré ovplyvňujú rozhodovacie procesy. Kritici argumentujú, že táto koncepcia nezohľadňuje komplexnú povahu moci a nepostrehnuteľné spôsoby, akými je vykonávaná. Problematickým ostáva Dahlovo prehliadanie situácií, kedy sa zabráni, aby sa rozhodovalo. V oblasti nerozhodovania je jednodimenzionálna koncepcia moci nepoužiteľná.²⁴ Moc môže byť vykonávaná prostredníctvom neviditeľných mechanizmov, ako je kontrola agendy, manipulácia verejného diskurzu alebo získavanie informácií a vplyvu v pozadí, čo vedie k určitým rozhodnutiam alebo výsledkom. Ďalším dôležitým aspektom, ktorý formulujú kritici, je nedostatok priestoru pre komplexné vzťahy moci a jemné nuansy, ktoré ovplyvňujú rozhodovacie procesy. Jednodimenzionálna koncepcia moci často zjednodušuje realitu politických a spoločenských interakcií, čím prehliada ich komplexnosť a dynamiku.²⁵

Na druhej strane je nutné uviesť, že diela Roberta A. Dahla zostávajú významným zdrojom inšpirácie pre politických filozofov, politológov, sociológov a ďalších výskumníkov zaoberajúcich sa témou moci a politiky. Jeho prínos k štúdiu moci spočíva v hlbšom porozumení tomu, ako politická moc funguje v demokratických systémoch a ako sa distribuuje medzi rôzne subjekty. Dahlova práca a jeho koncept pluralistickej demokracie hrali kľúčovú úlohu pri formovaní súčasného chápania politického systému a jeho schopnosti distribuovať a udržiavať moc v rámci spoločnosti. Jeho analýzy poskytli základ pre ďalší výskum v oblasti politického vplyvu a moci a stali sa kľúčovým referenčným bodom pre diskusiu o demokratických procesoch a ich účinnosti.

Zhrnutie

Jednodimenzionálna koncepcia moci, ako ju formuloval Robert A. Dahl, sa zameriava na priamu schopnosť jednotlivcov alebo skupín dosiahnuť konkrétne výsledky prostredníctvom rozhodovacieho procesu. Tento prístup sa sústreďuje na zjavné a explicitné prejavy moci, kde je moc definovaná ako schopnosť ovplyvniť rozhodnutia a dosiahnuť požadované výsledky.

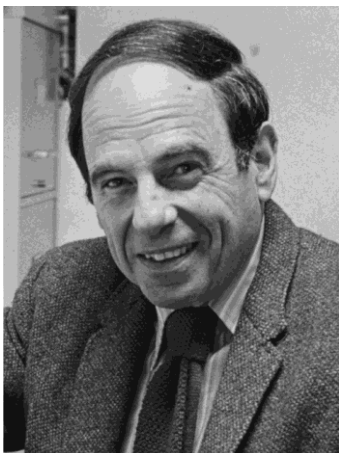
²⁴ O problematike nerozhodovania sa bude písať v nasledujúcej kapitole.

²⁵ Z tohto dôvodu mnohí výskumníci a teoretici navrhujú rozšírenie existujúcich konceptuálnych rámcov alebo vypracovanie nových teórií, ktoré by lepšie zohľadňovali tieto skryté formy moci a jemné dynamiky v rozhodovacích procesoch. Ich cieľom je poskytnúť komplexnejší a presnejší pohľad na to, ako moc funguje v rôznych spoločenských kontextoch a ako ovplyvňuje životy jednotlivcov a spoločností.

Dahl zdôrazňuje dôležitosť formálnych inštitucionálnych štruktúr a rozhodovacích procesov pri analýze moci. Tento prístup je obzvlášť užitočný pri štúdiu viditeľných mocenských interakcií, ako sú legislatívne procesy, firemné rozhodovania alebo konflikty medzi politickými stranami. Analýza jednodimenzionálnej koncepcie moci poskytuje hlbšie pochopenie toho, ako sa moc prejavuje vo verejných a organizačných štruktúrach, a umožňuje identifikovať jednoznačné zdroje vplyvu a autority. Jednodimenzionálna koncepcia moci sa stala základom pre ďalšie diskusie a výskumy v oblasti politickej teórie a analýzy moci.

4.4 Dvojdimenzionálna koncepcia moci

V 60. a 70. rokoch dvadsiateho storočia Peter Bachrach a Morton S. Baratz vyvolali diskusiu o „moci nad“ kritikou Dahlovej definície rozsahu moci ako súboru správania, ktoré môže A uplatniť nad B.

Peter Bachrach (1919-2008)

Bol americkým profesorom politológie. Vo svojich dielach obhajoval dialektický prístup k demokracii, uznávajúc potrebu legitimizovať väčšinu a chrániť menšinu. Presadzoval myšlienku participatívnej demokracie. Pôsobil na Temple University a University of Pennsylvania.

Diela:

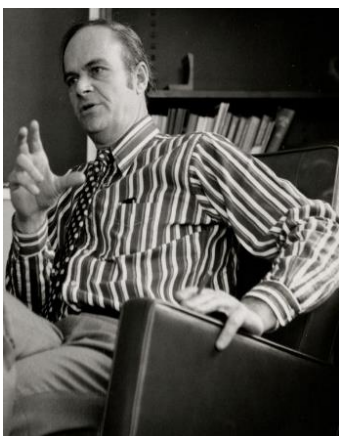
The Theory of Democratism (1967)

Power and Poverty: Theory and Practice (1970)

Political Elites in a Democracy (1971)

Power and Choice: The Formulation of American population policy (1973)

Power and Empowerment (1992)

Morton S. Baratz (1924-1998)

Bol americký mysliteľ a ekonomický poradca. Pôsobil na University of Pittsburgh a na University of Chicago, kde získal titul Ph.D.

Diela:

• *The Union and the Coal Industry* (1955)

• *Power and Poverty: Theory and Practice* (1970)

• *Commodity Money Management Year Book* (1982)

• *Corporate Giants and the Power Structure* (1993)

Bachrach a Baratz (1962, 1963) tvrdili, že Dahlova koncepcia má kritickú slabinu v tom, že výskumníci jednodimenzionálnej koncepcie moci svoje skúmanie obmedzili na štúdium konkrétnych rozhodnutí o kľúčových politických otázkach, pričom predpokladali, že neúčast

na politike je výsledkom apatie, ľahostajnosti alebo sebauspokojenia. Tým však nebrali do úvahy možnosť, že samotná neúčast' je efektom moci.²⁶

Dahl a jeho nasledovníci tak obmedzili štúdium moci len na analýzu konfliktu, z tohto dôvodu podľa Bachracha a Baratza prehliadali skrytú druhú tvár moci. Ako objasňuje Daniel Kroupa: „Pri analýze mocenských vzťahov nestačí sústredenie na kľúčové rozhodnutia (*key-decisions*) politického procesu, ale je tiež potrebné sledovať ne-rozhodnutia (*non-decisions*), ktoré tým, že ohrozujú hodnoty či záujmy ovládaných, predstavujú účinnú formu výkonu moci“ (Kroupa 2010b, 24). To znamená, že podľa Petra Bachracha a Mortona S. Baratza prvá tvár moci prehliada to, ako sa niektoré otázky nikdy nedostanú do rozhodovacieho procesu. Tvrdili teda, že niektoré problémy v demokratickej politike nevychádzajú na povrch, pretože elity zabezpečia, aby sa tieto problémy neprerokovali. Z ich argumentácie vyplýva, že rozsah moci je širší, než naznačuje jej prvá tvár, pretože držiteľ moci (A) môže ovplyvniť podriadeného (B) nielen tým, že jeho vôľa prevládne v prípade zjavného konfliktu, ale aj, a to je ešte významnejšie, tým, že zabráni vzniku konfliktu.

Načrtnutý nový prístup k štúdiu „moci nad“ Petra Bachracha a Mortona S. Baratza je zaznamenaný v ich najvplyvnejšom a najcitovanejšom článku „The Two Faces of Power“ (Dve tváre moci) (1962). Svoje chápanie moci definujú nasledovne: „Moc je samozrejme uplatňovaná, keď A participuje v procese rozhodovania, ktoré ovplyvňuje B. Ale moc je takisto uplatňovaná, keď A venuje svoju energiu na vytvorenie a upevnenie sociálnych a politických hodnôt a inštitucionálnych postupov, ktoré limitujú rozsah politických metód na verejné uváženie len tých otázok, ktoré sú pomerne neškodné pre A“ (Bachrach-Baratz 1962, 948).²⁷ Z uvedenej definície vyplýva, že moc má dve tváre: jednu, ktorá je explicitná a merateľná prostredníctvom konkrétnych rozhodnutí a akcií, a druhú, ktorá je skrytá a zahŕňa schopnosť určovať agendu a ovplyvňovať rozhodnutia tak, že určité témy alebo záujmy nie sú ani predložené na rokovanie. Moc nie je len o viditeľných rozhodnutiach, ale aj o kontrole agendy a bránení určitým témam dostať sa na verejnosť. Tento prístup zdôrazňuje, že niektoré záujmové skupiny alebo subjekty môžu mať moc ticho udržiavať svoje postavenie tým, že bránia iným skupinám alebo témam získať pozornosť a podporu v politickom procese. Držiteľa moci popisujú ako: „osobu alebo skupinu, ktorá – vedome alebo nevedome – tvorí alebo upevňuje bariéry verejného prezentovania politických konfliktov“ (Bachrach-Baratz 1962, 949).

To znamená, že môžu obmedziť rozsah rozhodovacích otázok na tie, ktoré sú relatívne bezpečné (Bachrach – Baratz 1962, 948). Títo teoretici rozšírili chápanie moci tým, že poukázali na skryté formy moci a spôsoby, akými niektoré skupiny udržiavajú svoju dominanciu tým, že kontrolujú agendu a určujú, ktoré témy sa dostanú do verejnej diskusie. Tento prístup poskytuje hlbší pohľad na dynamiku moci, pretože odhaľuje, ako niektoré skupiny môžu udržiavať svoju moc tým, že bránia iným skupinám získať prístup k rozhodovacím procesom. Skupina, ktorá je držiteľom moci, môže využívať svoj vplyv na

---

²⁶ Podľa hodnotenia Clarissy Haywardovej: Bachrach a Baratz upozornili na významný fenomén, ktorý raní pluralisti prehliadali (Hayward 2004, 16).

²⁷ Bachrach a Baratz upravili svoj predchádzajúci postoj tak, aby zahŕňal aj neúmyselné a nevedomé uplatňovanie moci, keď napísali: „Moc je účinná, aj keď ju A nevedome uplatňuje alebo keď si je vedomý, že ju uplatňuje a spôsobuje nezamýšľané účinky“ (Bachrach – Baratz 1975, 903).

politické, ekonomické alebo spoločenské inštitúcie na to, aby utláčala alebo vylučovala iné skupiny a ich záujmy z verejného priestoru. Mocní tým, že nereagujú na vyslovené požiadavky bezmocných, alebo alternatívne prostredníctvom menej priamych mechanizmov, ako je zákon predvídaných reakcií alebo mobilizácia zaujatosti (*bias*), môžu „[obmedziť] rozsah rozhodnutia – vytváranie „bezpečných“ tém“, teda tých, ktoré nepredstavujú žiadnu výzvu pre politický *status quo* (Bachrach – Baratz 1963, 632). Mocní aktéri využívajú dominantné mýty, hodnoty a inštitúcie svojich komunit vo svoj politický prospech a pri uplatňovaní moci formujú a posilňujú tieto „pravidlá hry“. Mobilizácia zaujatosti nie je formou nerozhodovania, ale skôr nerozhodovanie je primárnym prostriedkom, ktorým mocní podporujú mobilizáciu zaujatosti (Bachrach – Baratz 1975, 902).²⁸

Tento druh moci je často ťažko identifikovateľný a merateľný, pretože nezostáva zaznamenaný v oficiálnych politických rozhodnutiach alebo verejných politikách. Príklady tohto skrytého vplyvu môžeme vidieť v rôznych oblastiach, od politiky až po ekonómiu a médiá. Napríklad, v politike môže vplyvná skupina alebo zájmová strana zamedziť predloženiu určitých legislatívnych návrhov na diskusiu alebo môže ovplyvniť, aké témy budú považované za politicky relevantné. V ekonómii môžu korporácie ticho ovplyvňovať regulačné rozhodnutia a verejné politiky, čím uprednostňujú svoje záujmy pred záujmami verejnosti. V médiách môžu mocné médiá ovplyvňovať verejnú diskusiu a formovať verejné názory tým, že selektívne spracúvajú a prezentujú informácie. Z tohto pohľadu sú niektoré osoby alebo skupiny mocné, pretože sa presadili v rozhodovacom procese jednoducho tým, že kontrolovali agendu a urobili určité otázky neprijateľnými na diskusiu. Bachrach a Baratz nazývajú tento proces, pod vplyvom terminológie Stevena Lukesa, nerozhodovaním. Takže, na rozdiel od prvej tváre moci, druhú tvár moci je ťažké pozorovať.

Teoretici dvojdimenzionálnej koncepcie moci sú presvedčení, že držiteľia moci môžu ovplyvňovať rozhodovacie procesy a výsledky tým, že ticho vylučujú určité témy alebo záležitosti z verejnej diskusie alebo politických programov. Tento jav sa často nazýva aj „tichá moc“ a je dôležitá pre pochopenie subtílnych spôsobov, akými držiteľia moci udržiavajú svoju pozíciu a kontrolu. Príklady druhej dimenzie moci môžeme vidieť v rôznych kontextoch. Napríklad médiá môžu byť ovplyvňované záujmami mocných ľudí a zájmovými skupinami, ktoré môžu tichým spôsobom ovplyvňovať to, čo sa v médiách bude prezentovať, čo bude považované za dôležité a naopak, o čom sa diskutovať nebude. Podobne politické strany alebo vlády môžu uprednostňovať určité témy alebo záujmy na úkor iných, čím ovplyvňujú verejnú diskusiu a politické rozhodnutia. Analýza druhej tváre moci nám pomáha pochopiť, ako sa moc prejavuje nielen prostredníctvom priamych rozhodnutí a akcií, ale aj prostredníctvom subtílnych mechanizmov kontroly a vylúčenia. Tento koncept nám umožňuje hlbšie pochopiť dynamiku moci v spoločnosti a politike a identifikovať spôsoby, ako sa s ňou vysporiadať.

---

²⁸ Mechanizmus umožňujúci „nerozhodovanie“ vecne vyjadruje Schattschneider: „Všetky formy politickej organizácie sú zaujaté v prospech zneužitia niektorých konfliktov a potlačenia iných, pretože organizácia je mobilizácia zaujatosti. Niektoré konflikty sa do politiky zaraďujú, pokiaľ iné sa vyradujú“ (Schattschneider 1960, 71). Bachrach s Baratzom zaujatosť charakterizujú v zmysle súboru: „dominantných hodnôt, politických mýtov, rituálov a inštitúcií, ktoré preferujú záujmy jednej alebo viac skupín v porovnaní s inými“ (Bachrach-Baratz 1962, 950).

4.4.1 Praktické aplikácie druhej tváre moci

Dvojdimenziálna koncepcia moci poskytuje dôležitý rámec na pochopenie politických a sociálnych procesov, kde rozhodnutia často nie sú prijímané otvorene, ale skôr prostredníctvom skrytých mechanizmov kontroly a vplyvu. Tento prístup umožňuje hlbšie preskúmať, ako držitelia moci udržiavajú svoju pozíciu a ovplyvňujú rozhodovacie procesy za hranicami viditeľných politických a sociálnych štruktúr. V politickom kontexte môžeme dvojdimenziálnu koncepciu moci využiť na analýzu toho, ako vlády a politické strany riadia verejnú agendu. Držitelia moci môžu mať schopnosť rozhodovať, ktoré témy budú predmetom verejnej diskusie a ktoré budú ignorované alebo marginalizované. Tento proces môže byť realizovaný prostredníctvom kontroly médií, zastupiteľstva alebo finančných zdrojov, čím sa formuje verejná diskusia a ovplyvňuje sa politické rozhodovanie.

V ekonomickom kontexte môžeme skúmať, ako korporácie využívajú svoju moc na ovplyvňovanie regulačných orgánov a politických procesov na ochranu svojich záujmov. Tento druh vplyvu môže byť vykonávaný prostredníctvom lobistických aktivít, financovania politických kampaní alebo tlaku na verejné politiky. Dôležité je, že tieto formy vplyvu môžu byť často realizované bez viditeľnej konfrontácie alebo verejného prejavu, čím sa skrýva ich skutočný dosah a dopad.

Analýza druhej tváre moci v politických a ekonomických procesoch pomáha identifikovať skryté mechanizmy kontroly a vplyvu, ktoré formujú modernú spoločnosť. Tento prístup umožňuje lepšie porozumieť komplexite mocenských vzťahov a hlbšie sa zamyslieť nad tým, ako sa moc prejavuje a ako môžeme reagovať na jej nerovnováhy a zneužitia.

4.4.2 Kritika a limity dvojdimenziálnej koncepcie moci

Napriek tomu, že druhá tvár moci poskytuje širší pohľad na rozsah a mechanizmy moci, čelí určitým kritikám a obmedzeniam. Kritici konšatovali, že teória je založená na nepodložených predpokladoch, že sa „nedá zladit' s empirickým výskumom“ (Wolfinger 1971, 1076) a je metodologicky irelevantná (Debnam 1975). Jedným z jej hlavných limitov je náročnosť a subjektívnosť pri identifikovaní skrytých foriem moci. Identifikovať a merateľne analyzovať tieto formy moci môže byť zložité, pretože často neexistuje jednoznačná metrika na ich hodnotenie. Táto subjektivita môže ovplyvniť spôsob, akým sú tieto formy moci interpretované a analyzované, čo môže znemožniť objektívne porovnanie medzi rôznymi prípadmi.

Kritici dvojdimenziálnej koncepcie moci tiež argumentujú, že prehnané zdôrazňovanie neviditeľných a nepreukázateľných foriem moci môže skresliť predstavu o skutočných mocenských vzťahoch. Existuje nebezpečenstvo, že sa môžeme zamerať na nekonkrétne a teoretické aspekty moci, pričom môžeme zanedbávať konkrétne a merateľné prejavy moci v spoločnosti. Zanedbávanie týchto aspektov môže obmedziť naše chápanie komplexných mocenských dynamík v spoločnosti a brániť nám v identifikácii konkrétnych oblastí, kde je potrebné zasiahnuť na zlepšenie sociálnej spravodlivosti a rovnosti. Tento prístup môže obmedziť empirickú analýzu a praktické uplatnenie teórie moci v reálnom svete.

Napriek týmto kritikám je však druhá tvár moci dôležitým nástrojom na rozšírenie chápania moci a porozumenia jemným dynamikám, ktoré ovplyvňujú našu spoločnosť. Je dôležité vyvážiť analýzu skrytých foriem moci analýzou ich viditeľných prejavov, aby sme mohli získať komplexný a vyvážený pohľad na mocenské vzťahy v spoločnosti.

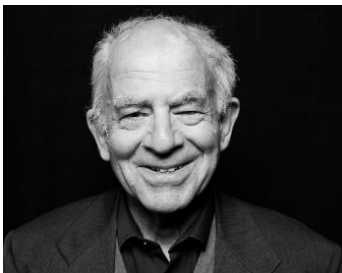
Zhrnutie

Peter Bachrach a Morton Baratz rozšírili chápanie moci tým, že zaviedli koncept druhého rozmeru moci – kontrolu nad agendou. Ich dvojdimenziálna koncepcia moci zdôrazňuje, že moc sa prejavuje nielen prostredníctvom rozhodovania, ale aj prostredníctvom nerozhodovania, teda schopnosti rozhodnúť o tom, ktoré témy a otázky sa dostanú na rozhodovací stôl. Tento prístup odhaľuje skryté formy moci, ktoré môžu byť často prehliadané.

Druhá tvár moci umožňuje širší pohľad na to, ako moc operuje v rámci spoločenských štruktúr a ako sa formuje verejná agenda. Bachrach a Baratz poukázali na to, že mnohé záležitosti môžu byť potlačené alebo ignorované v politickom diskurze, čím sa vytvára falošný dojem o slobodnej a otvorenej spoločnosti. Ich analýza naznačuje, že aj keď niektoré témy nie sú priamo zakázané, ich absencia a vylúčenie z politického programu môže byť výsledkom skrytej moci, ktorá kontroluje agendu a rozhoduje, o čom sa bude diskutovať. Ich diela priniesli dôležitý príspevok k pochopeniu skrytých foriem moci v politických systémoch.

4.5 Trojdimenzionálna koncepcia moci

V tejto podkapitole sa budeme zaoberať teoretickými základmi tretej tváre moci, jej praktickými aplikáciami a kritikou. Na začiatok je potrebné uviesť, že tento pohľad na moc je odvrátením sa od behavioralistického prístupu, na ktorom je založený jednorozmerný i dvojrozmerný pohľad na moc. Tretiu tvár moci teoretizoval Steven Lukes, v diele *Power: A Radical View* (1974; 2005),²⁹ ktorý bol presvedčený, že prvá a druhá tvár moci nezohľadňujú problematiku, ktorú vymedzil do podoby trojdimenzionálnej koncepcie moci.

Steven Lukes (nar. 1941)

Je britský politik a sociálny teoretik. Jeho hlavné výskumné záujmy sú politická a sociálna teória, sociológia Durkheima a jeho nasledovníkov, individualizmus, moc, racionalita, kategória osoby, marxizmus a etika, sociológia morálky a nové formy liberalizmu. Prednášal najmä na Univerzite v Siene, London School of Economics, Balliol College na Oxfordskej univerzite

a na Univerzite v New Yorku.

Diela:

Émile Durkheim: His Life and Work (1972)

Individualism (1973)

Power: A Radical View (1974)

Essays in Social Theory (1977)

Marxism and Morality (1985)

Moral Conflict and Politics (1991)

The Curious Enlightenment of Professor Caritat (1995)

---

²⁹ V roku 2005 vyšlo druhé vydanie knihy *Power: A Radical View*, ktoré obsahuje dve nové kapitoly s názvami „Power, Freedom, and Reason“ a „Three-Dimensional Power“. Reaguje v nich na Foucaultov popis nadvlády, ktorú Lukes považuje za stelesnenie moci. Pretože moc nevyhnutne zahŕňa nadvládu, považuje ju za nevykoreniteľne napadnutú. Tým, že rozširuje svoj výklad moci týmto spôsobom, vzdáva moc od empirického merania.

Liberals and Cannibals (2003)

Moral Relativism (2008)

Problémom oboch starších koncepcií je ich zameranie na skutočné správanie, rozhodovanie a konflikty. Z tohto dôvodu demonštrujú len čiastočné pochopenie moci. Andrew Heywood naznačuje, čo prvé dve dimenzie neberú do úvahy: „Obidva pohľady sa totiž zhodujú, že jedine v situácii, kedy jednotlivci a skupiny svoje preferencie jasne formulovali, môžeme povedať, kto moc má a kto ju nemá. Taký postoj však naráža na problém: k jednotlivcom a skupinám pristupuje ako k racionálnym a autonómnym aktérom schopným poznať svoje záujmy a jasne ich artikulovať. V skutočnosti nikto nerozmýšľa celkom nezávisle. Predstavy, názory a preferencie všetkých sú štruktúrované a formované sociálnou skúsenosťou, vplyvom rodiny, skupinami podobného zamerania, školou, pracoviskom, masovými médiami, politickými stranami atď.“ (Heywood 2005, 117). Lukes však nebol len kritikom predchádzajúcich koncepcií, súhlasí s rozšírením uplatňovania moci A nad B o sféru nerozhodovania, ktorú do úvah o druhej tvári moci zaviedli Bachrach s Baratzom (Lukes 2005, 20).³⁰

Steven Lukes začína svoje skúmania položením dvoch otázok. V prvej sa pýta, ako by sa malo o moci uvažovať teoreticky a ako empiricky. Druhá otázka, na ktorú sa podľa neho nedá odpovedať bez odpovede na prvú, je, či v politike Spojených štátov amerických dominuje vládnuca elita alebo či sa v nej prejavuje pluralitná demokracia.³¹ V odpovedi na prvú otázku tvrdí, že moc má tri tváre alebo dimenzie. Túto tretiu tvár moci zadefinoval nasledovne: „A má moc nad B, keď A ovplyvňuje B spôsobom, ktorý je v rozpore so záujmami B“ (Lukes 1974, 24). Do diskusií o „moci nad“ tým začleňuje skúmanie toho, akými menej pozorovateľnými, skrytejšími spôsobmi aktér A dominuje nad aktérom B. Lukes sa rétoricky opýtal: „Nie je najvyšším a najzákernejším výkonom moci zabrániť ľuďom, v akejkoľvek miere, v tom, aby mali sťažnosti, a to formovaním ich vnímania, poznania a preferencií takým spôsobom, že akceptujú svoju úlohu v existujúcom poriadku vecí...?“ (Lukes 1974, 24).

To znamená, že sa zaoberá objasňovaním toho, akými spôsobmi možno moc uplatniť, ak sa vylúči priamy konflikt medzi dvoma aktérmi. Lukesova trojdimenzionálna koncepcia moci rozširuje predchádzajúce chápanie moci takým spôsobom, že zahŕňa aj aspekty, ktoré sú spojené s formovaním a manipuláciou preferencií a túžob ľudí. Mocenské vzťahy môžu ovplyvňovať vnímanie reality a možnosti voľby tým, že určujú, čo ľudia považujú za relevantné, dôležité a možné v ich živote. Tento prístup zahrňuje nielen viditeľné a skryté formy moci, ale aj moc, ktorá formuje preferencie, postoje a vnímanie ľudí. Tretia tvár moci teda ovplyvňuje myšlienky a preferencie jednotlivcov tak, že budú túžiť po veciach, ktoré by inak odmietali. Inak povedané, pôsobí na ovplyvňovanie myšlienok a túžob jednotlivcov takým spôsobom, že budú prijímať také rozhodnutia, proti ktorým by sa inak postavili, ak by na nich nepôsobila tretia dimenzia moci. Steven Lukes svojou trojdimenzionálnou koncepciou moci

---

³⁰ Uvádza, že ak nerozhodovanie je rozhodnutím, ktorého cieľom je predchádzať vzniku hodnôt a záujmov protikladných k rozhodnutiam toho, kto rozhoduje. „Tak nerozhodovanie je prostriedkom, ktorým sa môžu požiadavky na zmenu v pridelovaní benefitov a privilégií v komunite utlmiť, skryť alebo môže dôjsť k zabráneniu k prístupu k relevantnej aréne rozhodovania...“ (Lukes 2005, 22-23).

³¹ Ide o pokračovanie diskusie, ktorú zahájil Ch. Wright Mills a oponoval mu Robert A. Dahl. Pozri podkapitolu 1.3.

rozvinul ešte komplexnejší pohľad na koncepciu „moci nad“, ktorý zahrňuje nielen viditeľné a skryté formy moci, ale aj moc, ktorá formuje preferencie a túžby ľudí.

Tretia dimenzia moci je podľa Stevena Lukesa najdôležitejšia a najzákernejšia, pretože je oveľa subtilnejšia a hlbšia, ovplyvňuje nielen konkrétne rozhodnutia alebo agendu, ale aj samotné myšlienky a hodnoty, ktoré formujú identitu jednotlivcov a ich spôsob vnímania sveta. Najvyšším výkonom moci je podľa tejto koncepcie zabezpečiť súlad ovládaných pomocou formovania a ovládania ich myšlienok a túžob. Najúčinnější forma moci je teda taká, ktorá zabraňuje tomu, aby konflikt medzi držiteľom moci a ovládaným vôbec vznikol. Inak vyjadrené, najefektívnejšia moc je tá, ktorá je najmenej viditeľná, pretože ovplyvňuje samotné myšlienky a želania ľudí, čím bráni vzniku akéhokoľvek odporu. Trojdimenzionálna koncepcia moci Stevena Lukesa poskytuje ďalší rozmer v porozumení moci, ktorý sa zaoberá nielen viditeľnými a skrytými formami moci, ale aj hlbšími aspektmi manipulácie, ktoré ovplyvňujú samotné vnímanie a túžby ľudí. Tento prístup k skúmaniu „moci nad“ odhaľuje, že skutočná moc nie je iba o tom, čo je predmetom rozhodovania a kto rozhoduje, ale aj o tom, ako sú ľudia ovplyvňovaní v tom, čo považujú za žiaduce a možné.

Na druhej strane, tretia tvár moci je ešte ťažšie pozorovateľná a empiricky merateľná ako druhá tvár moci. Aj Lukes si uvedomuje, že uplatňovanie tretieho pohľadu na moc je možné empiricky merať len vtedy, ak sa prekonajú určité ťažkosti. Po prvé, teória sa zameriava na nerozhodovanie, a preto je ťažké merať niečo, čo sa nedá empiricky zachytiť. Po druhé, často je ťažké určiť, kedy sa moc vykonáva, keď si to aktér neuvedomuje. Tretí problém s meraním trojdimenzionálnej koncepcie moci sa týka toho, ako prisúdiť výkon moci skupinám a kolektívom. Lukes však tvrdí, že tieto ťažkosti možno prekonať, ak sa dá určiť, či skupina mohla v danej situácii konať inak, ale nekonala. O komplikáciách pri empirickom meraní trojdimenzionálnej koncepcie moci sa vyjadrila Clarissa Haywardová: „Tretia dimenzia moci“ je ešte ťažšia na štúdium, výskum a empirické testovanie. Kritici naznačili, že Lukes viedol diskusiu do terénu metafyziky (Hayward 2004, 17).

Dowding dodáva, že Lukesova teória moci splodila „množstvo empirických štúdií, ktoré sa pokúšali zmerať vplyv tretej dimenzie moci na životy ľudí“ (Dowding 2006, 136). John Gaventa však prekonal metodologické prekážky pri štúdiu skrytých tvárí moci, demonštroval spôsoby, akými funguje nerozhodovacia moc a odhalil procesy, ktorými dominantní aktéri manipulujú mýtmi, fámami a symbolmi, aby uplatňovali tretí rozmer moci (Gaventa 1980). Lukesov trojrozmerný pohľad na moc dokázal ísť nad rámec dovtedajšieho tradičného chápania moci a núti vedcov uvažovať o účinkoch moci aj vtedy, keď nie je pozorovateľná, pretože neexistuje otvorený konflikt medzi držiteľom moci a podriadeným aktérom.

Trojdimenzionálna koncepcia moci umožňuje hlbšie pochopiť komplexnú povahu moci a jej rozmanité prejavy v spoločnosti. Poskytuje cenný nástroj na analýzu a kritické hodnotenie mocenských vzťahov v politike, médiách, ekonomike či kultúre. Lukesov prístup umožňuje hlbšie porozumieť, ako moc pôsobí na rôznych úrovniach spoločnosti a ako ovplyvňuje vnímanie a správanie jednotlivcov. Koncepcia tretej tváre moci umožňuje pozrieť sa na používanie a zneužívanie moci mimo sféry priamych konfliktov. Táto rozšírená perspektíva umožňuje lepšie pochopiť, ako môže byť moc vykonávaná nielen prostredníctvom konkrétnych politických činov alebo manipulácie s verejnou agendou, ale aj prostredníctvom formovania postojov, hodnôt a preferencií ľudí. Analyzovať moc na základe Lukesovej trojdimenzionálnej koncepcie umožňuje preniknúť do jemných a často neviditeľných mechanizmov, ktoré

ovplyvňujú spoločenské procesy a vytvárajú podmienky pre udržanie nerovností a stratégie moci. Jeho prístup je cenným nástrojom pre kritické myslenie a prebúdzanie povedomia o skrytých formách moci v spoločnosti.

Tento prístup pomáha pochopiť, ako sa moc prejavuje nielen cez konkrétne politické rozhodnutia a kontrolovanie agendy, ale aj cez formovanie preferencií, hodnôt a presvedčení ľudí. Význam trojdimenzionálnej koncepcie pre ďalší vývoj skúmania problematiky moci vyjadrila Clarissa Haywardová, podľa ktorej sa diskusia o moci posunula smerom k relatívne rozsiahlej definícii politicky relevantných rozmerov konania B, ktorá zahŕňala nielen správanie B, ale aj jeho vnímanie vlastných potrieb a túžob a jeho schopnosť uvažovať a konať tak, aby dosiahol svoje ciele. Posunula sa tiež smerom k rozsiahlej definícii politicky relevantných obmedzení slobody B, ktorá zahŕňala nielen činy A, ktoré menia správanie B, ale aj tie, ktoré brzdia alebo deformujú schopnosť B identifikovať svoje skutočné záujmy, potreby a túžby (Hayward 2004, 17).

4.5.1 Praktické aplikácie trojdimenzionálnej koncepcie moci

Trojdimenzionálna koncepcia moci sa vyznačuje svojou schopnosťou poskytnúť hlbší pohľad na dynamiku moci v rôznych oblastiach spoločenského života a má široké praktické aplikácie. V politickom kontexte táto koncepcia umožňuje preskúmať, ako ideológie a kultúrne normy ovplyvňujú politické preferencie a správanie voličov. Štúdium politických ideológií a ich prenikania do verejnej debaty môže odhaliť, ako sú politické postoje formované a manipulované, čím sa mení politická agenda a rozhodnutia. V oblasti ekonomiky je možné analyzovať vplyv reklamných a marketingových stratégií na spotrebiteľské správanie a vnímanie produktov. Tretia dimenzia moci umožňuje preskúmať, ako sú spotrebiteľia ovplyvňovaní nielen zjavnými reklamnými kampaňami, ale aj subtílnymi signálmi a hodnotami, ktoré sa im snažia vnútiť.

V sociálnej sfére je možné použiť trojdimenzionálnu koncepciu moci na analýzu, ako spoločenské štruktúry a médiá formujú normy a hodnoty, ktoré ľudia prijímajú za svoje. Napríklad štúdium o rodových rolách môže poskytnúť pohľad na to, ako sú ženy a muži socializovaní do určitých rolí a očakávaní, čím sa udržiavajú existujúce mocenské nerovnosti a štruktúry. Tieto príklady demonštrujú, ako trojdimenzionálna koncepcia moci poskytuje ucelený rámec na analýzu komplexných sociálnych vzťahov a procesov, ktoré formujú moderné spoločnosti. Použitie tejto koncepcie umožňuje lepšie pochopiť, ako moc operuje vo viacerých sférach života a ako sa prejavuje v rôznych formách interakcie medzi jednotlivcami, inštitúciami a štruktúrami. Koncepcia tretej tváre moci umožňuje aj to, aby bolo možné skúmať, či je konsenzus v spoločnosti skutočný alebo zmanipulovaný.

4.5.2 Kritika a limity trojdimenzionálnej koncepcie moci

Trojdimenzionálna koncepcia moci, hoci je uznávaná pre svoju komplexnosť a hlbší pohľad na dynamiku moci, nie je dokonalá. Jedným z hlavných problémov a príčin jej kritiky je zložitosť a náročnosť empirického overenia tejto koncepcie. Tretia dimenzia moci, ktorá sa zameriava na formovanie túžob a vnímania, je často ťažko merateľná a preukázateľná, čo môže komplikovať empirickú analýzu a porovnateľnosť výsledkov medzi štúdiami. Ďalšou kritikou je možnosť, že trojdimenzionálna koncepcia moci môže viesť k príliš pesimistickému pohľadu na spoločnosť. Niektorí tvrdia, že akceptácia tejto koncepcie by mohla implikovať, že všetky

aspekty ľudského správania a myslenia sú výsledkom manipulácie mocných aktérov, čo môže podkopávať vieru v osobnú slobodu a autonómiu.

Napriek týmto kritickým hlasom zostáva trojdimenzionálna koncepcia moci cenným nástrojom pre analýzu jemných a často neviditeľných foriem moci, ktoré hlboko ovplyvňujú naše životy. Jej schopnosť objasniť, ako sa moc prejavuje nielen vo viditeľných konfliktoch a rozhodnutiach, ale aj vo formovaní našich túžob, presvedčení a vnímania, je kľúčom k lepšiemu porozumeniu komplexnosti spoločenských štruktúr a interakcií. Preto je stále dôležitým nástrojom pre sociálnu analýzu a výskum.

Zhrnutie

Trojdimenzionálna koncepcia moci, ktorú predstavil Steven Lukes, predstavuje jeden z najkomplexnejších prístupov k chápaniu moci v politickej filozofii, politológii a sociálnej vede. Lukes v trojdimenzionálnej koncepcii moci pridal tretí rozmer – formovanie preferencií a postojov ľudí. Tvrdí, že moc je najúčinnějšía, keď je schopná ovplyvňovať, čo si ľudia myslia a chcú, čím sa zabraňuje vzniku konfliktov a odporu. Tento rozmer odhaľuje, ako moc operuje na hlbšej úrovni, ovplyvňujúc nielen konkrétne rozhodnutia, ale aj vnímanie reality a individuálnych hodnôt. Ide o formu moci, ktorá sa často prejavuje cez ideologické a kultúrne mechanizmy, ako sú médiá, vzdelávacie inštitúcie a spoločenské normy.

Lukesova koncepcia ponúka hlbší pohľad na dynamiku moci v spoločnosti a zdôrazňuje jej komplexný charakter, ktorý nie je obmedzený len na explicitné prejavy moci, ale zahŕňa aj formovanie hodnôt a presvedčení jednotlivcov. Trojdimenzionálna koncepcia moci umožňuje hlbšie porozumieť komplexné a rozmanité spôsoby, ako moc pôsobí v životoch občanov a ako ovplyvňuje myslenie, správanie a vnímanie reality. Tento pohľad motivuje k tomu, aby sa občania zaujímali nielen o viditeľné prejavy moci, ale aj o jemné manipulačné mechanizmy, ktoré môžu mať rovnako významný vplyv na ich život a na celú spoločnosť.

ZÁVER

Teórie moci poskytujú rôzne perspektívy k lepšiemu pochopeniu toho, ako moc funguje a ovplyvňuje jednotlivca a spoločnosť. Teórií moci je však v súčasnej politickej filozofii, politológii a sociálnych vedách veľmi veľké množstvo. Z tohto dôvodu sme sa mohli sústrediť len na niektoré, vybrali sme tie, ktoré majú značný vplyv aj na súčasné diskusie v politickej filozofii. Konceptie „moci k“ a „moci nad“ spĺňajú uvedené kritérium.

Konceptia „moci k“ prináša významný prínos k analýze moci v rôznych oblastiach spoločenského života. Tento prístup zdôrazňuje úlohu individuálnych vlastností a zdrojov moci, čím poskytuje hlbšie pochopenie dynamiky mocenských vzťahov. Pri pohľade na moc ako schopnosť jednotlivcov alebo skupín ovplyvňovať iných na základe svojich vnútorných vlastností a zdrojov, dispozičné chápanie moci umožňuje preskúmať, ako tieto faktory ovplyvňujú interakcie a rozhodovacie procesy. Tento prístup tiež pomáha identifikovať subtílné formy vplyvu, ktoré by pri analýze moci mohli zostať nepovšimnuté. Týmto spôsobom konceptia „moci k“ prispieva k bohatšiemu a komplexnejšiemu pochopeniu toho, ako moc funguje v rôznych spoločenských kontextoch a ako ovplyvňuje jednotlivcov a skupiny.

Konceptia „moci nad“ má tri prístupy. Prvým bol jednodimenzionálny prístup, ktorý umožňuje pochopiť viditeľné a explicitné formy moci, čo zahŕňa jasné rozhodnutia a konflikty. Robert A. Dahl vidí moc ako priamu schopnosť jednotlivca alebo skupiny presadzovať svoju vôľu napriek odporu. Tento prístup umožňuje analyzovať konkrétne interakcie medzi aktérmi a porozumieť, ako sa moc prejavuje v rámci politických procesov. Príkladom môžu byť politické voľby, kde je zjavné, kto získava politickú moc prostredníctvom hlasovania občanov. Preto je jednodimenzionálna koncepcia moci stále dôležitým nástrojom pre politologický výskum a analýzu demokratických politických systémov.

Dvojdimenzionálny prístup rozširuje chápanie moci o skryté formy vplyvu a kontrolu agendy, čo umožňuje lepšie pochopiť subtílny mechanizmy, cez ktoré sa moc prejavuje. Táto koncepcia moci, ktorú rozvinuli Peter Bachrach a Morton Baratz, predstavuje širší pohľad na moc, skúma, ako moc funguje nielen prostredníctvom viditeľných rozhodovacích procesov, ale aj prostredníctvom kontroly agendy a filtrácie tém, ktoré sa dostávajú do politickej diskusie. Tento prístup odhaľuje, ako niektoré skupiny môžu udržiavať svoju moc tým, že bránia určitým otázkam a problémom dostať sa do verejného programu. Koncepcia druhej tváre moci je cenná pri analýze politických a sociálnych procesov, kde sa rozhodnutia často prijímajú na základe tichého vylúčenia určitých tém z verejnej diskusie. Napríklad médiá môžu ovplyvniť verejnú agendu tým, že vynechajú alebo minimalizujú určité udalosti alebo témy.

Trojdimenzionálny prístup, zavádzajúci koncept mocenských vzťahov, ktoré formujú vnímanie a túžby ľudí, umožňuje ísť ešte hlbšie a pochopiť, ako moc ovplyvňuje samotnú podstatu spoločnosti. Trojdimenzionálnu koncepciu moci vytvoril Steven Lukes. Táto koncepcia zahŕňa nielen viditeľné a skryté formy moci, ale aj schopnosť formovať preferencie a postoje ľudí. Lukes argumentuje, že najefektívnejšia moc je tá, ktorá je neviditeľná a ktorá vedie ľudí k prijatiu a akceptovaniu *status quo* bez toho, aby si boli vedomí manipulácie. Príkladom môže byť internalizácia sociálnych normatívnych očakávaní, ktorá vedie k akceptácii rôznych typov nerovností alebo neoprávnených nárokov. Tento prístup je dôležitý pre štúdium širších sociálnych štruktúr a mechanizmov, ktoré formujú spoločnosť.

V predložených skriptách sme sa pokúsili poukázať na skutočnosť, že Robert A. Dahl, Peter Bachrach, Morton Baratz a Steven Lukes patria medzi hlavných teoretikov, ktorí svojimi prácami prispeli k rozšíreniu a prehĺbovaniu chápania moci v modernej politickej filozofii, politológii a sociológii. Ich teórie, ktoré zahŕňajú rôzne dimenzie moci, umožňujú lepšie porozumieť jej komplexite a dôležitosti v súčasnej spoločnosti.

LITERATÚRA

- BACHRACH, P. – BARATZ, M. S. (1962): Two Faces of Power. *American Political Science Review*. 56, pp. 947-952.
- BACHRACH, P. – BARATZ, M. S. (1963): Decisions and Non-decisions: An Analytical Framework. *American Political Science Review*. 57, pp. 632-642.
- BACHRACH, P. – BARATZ, M. S. (1970): *Power and Poverty: Theory and Practice*. Oxford : Oxford University Press.
- BACHRACH, P. – BARATZ, M. S. (1975): Power and Its Two Faces Revisited: A Reply to Geoffrey Debnam. *American Political Science Review*. 69, pp. 900-904.
- BARRY, B. (2002): Capitalists rule OK? Some puzzles about power. *Politics, Philosophy & Economics*. 1, (2), pp. 155-184.
- BAUMAN, Z. (1967): *Vízie ľudského sveta. Štúdiá o spoločenskej genéze a funkcii sociologie*. Preložili J. Marušiak, O. Mošner, Bratislava : Obzor.
- BREY, P. (2008): The Technological Construction of Social Power. *Social Epistemology*. 22, (1), pp. 71-95.
- BURAJ, I. (1996): Postmodernistické chápanie poriadku na pozadí Foucaultovej analýzy moci. *Filozofia*. 51, (1), s. 8-15.
- BURAJ, I. (1997): Je moc represívna? (K Foucaultovej kritike psychoanalytickej teórie moci). *Filozofia*. 52, (8), s. 507-516.
- BURAJ, I. (1998): Foucaultova analýza pojmu moci a mocenských vzťahov. *Filozofia*. 53, (2), s. 71-81.
- BURAJ, I. (2000): *Foucault a moc*. Bratislava : UK.
- BURAJ, I. (2006): Michel Foucault a jeho netradičné chápanie moci (K nedožitým osemdesiatinám jedného z najvýznamnejších francúzskych filozofov 20. storočia). *Filozofia*. 61, (7), s. 533-546.
- BURAJ, I. (2010): Moc v štruktúre mocenských vzťahov. *Filozofia*. 65, (5), s. 417-427.
- BURAJ, I. – PALENČÁROVÁ, S. (2015): Michel Foucault: Minulosť a súčasnosť (K niektorým otázkam sociálnej kontroly). *Filozofia*. 70, (7), s. 505-517.
- BURAJ, I. (2018): Manipulácia ako moc, manipulácia a sloboda. *Filozofia*. 73, 9, s. 742-754.
- CONNOLLY, W. (1993): *The Terms of Political Discourse*. Princeton : Princeton University Press.
- DAHL, R. A. (1957): The Concept of Power. *Behavioral Science*. 2, pp. 201-215.
- DAHL, R. A. (1958): A Critique of the Ruling Elite Model. *American Political Science Review*. 52, (June), pp. 463-469.
- DAHL, R. A. (1961): *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven, CT : Yale University.
- DAHL, R. A. (1963): *Modern Political Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- DAHL, R. A. (1965): Cause and Effect in the Study of Politics. In: Lerner, D. (ed.): *Cause and Effect*. New York : Free Press, pp. 75-98.
- DAHL, R. A. (1968): Power. In: *International Encyclopedia of the Social Sciences*. vol. XII. New York : Macmillan and The Free Press, pp. 405-415.
- DEBNAM, G. (1975): Nondecisions and Power: The Two Faces of Bachrach and Baratz. *American Political Science Review*. 69, (1), pp. 889-899.

- DOMHOFF, W. G. – BALLARD, H. B. (eds.) (1968): *C. Wright Mills and the power elite*. Boston : Beacon Press.
- DOWDING, K. (1991): *Rational Choice and Political Power*. London : Edward Elgar Publishing.
- DOWDING, K. (1996): *Power*. Buckingham : Open University Press.
- DOWDING, K. (2006): Three-dimensional power: A discussion of Steven Lukes' "Power: A Radical View." *Political Studies Review*. 4, pp. 136-145.
- GAVENTA, J. (1980): *Power and Powerlessness: Quiescence and Rebellion in an Appalachian Valley*. Urbana and Chicago : University of Illinois Press.
- HAYWARD, C. R. (2004): *De-Facing Power*. Cambridge : Cambridge University Press.
- HAUGAARD, M. – CLEGG, S. (2009): Why Power Is the Central Concept of the Social Sciences. In: Haugaard, M. – Clegg, S. (eds.): *The Sage Handbook of Power*. London : Sage, pp. 1-24.
- HAUGAARD, M. (2010): Power: A 'Family Resemblance' Concept. *European Journal of Cultural Studies*. 13, (4), pp. 419-438.
- HEYWOOD, A. (2005): *Politická teorie*. Přeložil Z. Masopust, Praha : EUROLEX BOHEMIA.
- KROUPA, D. (2010a): Předmluva. K současným teoriím moci. In: Kroupa, D. (ed.): *Současné teorie moci*. Ústí nad Labem : UJEP, s. 7-9.
- KROUPA, D. (2010b): Moc: dějinný přehled. In: Kroupa, D. (ed.): *Současné teorie moci*. Ústí nad Labem : UJEP, s. 10-30.
- LOVETT, F. (2007): Power. In: Goodin, R. E. – Pettit, P. – Pogge, T. (eds.): *A Companion to Contemporary Political Philosophy*. Oxford : Blackwell Publishing, pp. 709-718.
- LUKES, S. (1974): *Power: A Radical View*. London : Macmillan.
- LUKES, S. (1976): Reply to Bradshaw. *Sociology*. 10, (1), pp. 129-132.
- LUKES, S. (2005): *Power: A Radical View*. 2nd edn, Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- MILLER, D. (ed.) (2000): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Přeložili J. Kuchtová, I. Lukáš, J. Ogrocká, Brno : Barrister & Principal.
- MORRISS, P. (2002): *Power: A Philosophical Analysis*. Manchester : Manchester University Press.
- MORRISS, P. (2013): Power. In: Gaus, G. – D'Agostino, F. (eds.): *The Routledge Companion to Social and Political Philosophy*. London : Routledge, pp. 585-594.
- MUSIL, J. (2020): Úvodní studie. In: Musil, J. (ed.): *Reflexe moci a moc reflexe*. Červený Kostelec : Pavel Mervart, pp. 9-25.
- PANSARDI, P. (2012): Power to and power over: two distinct concepts of power? *Journal of Political Power*. 5 (1), pp. 73-89.
- PETTIT, P. (2008): Dahl's power and republican freedom. *Journal of Power*. 1, (1), pp. 67-74.
- PLESSNER, H. (2015): *Moc a ľudská povaha. Emancipácia moci*. Preložil L. Šimon, Bratislava : Hronka.
- SCHATTSCHEIDER, E. (1960): *The Semisovereign People : A Realist's View of Democracy in America*. New York : Holt, Rinehart and Winston.
- SUVÁK, V. (2021): Foucault: Od mikrofyzyky moci ku governmentalite. *Filozofia*. 76, (3), s. 195-208.

- WARTENBERG, T. E. (1990): *The Forms of Power: From Domination to Transformation*. Philadelphia : Temple University Press.
- WEBER, M. (1947): *The Theory of Social and Economic Organization*. Translated by A. M. Henderson, New York : The Free Press.
- WEBER, M. (1983): *K metodológii sociálnych vied*. Preložil L. Kiczko, Bratislava : Pravda.
- WEBER, M. (1997): *Autorita, etika a spoločnosť. Pohľad sociologa do dejín*. Preložil J. Škoda, Praha : Mladá fronta.
- WOLFINGER, R. (1971): Nondecisions and the Study of Local Politics. *American Political Science Review*. 65, 4, pp. 1063-1080.
- WRIGHT MILLS, Ch. (1966): *Mocenská elita*. Preložil F. Kejdana, Praha : Orbis.

Zdroje obrázkov:

https://en.wikipedia.org/wiki/Max_Weber 16.7.2024

<https://liberalartsclubband.sites.grinnell.edu/annotations/a-h/charles-wright-mills-sociology/>
16.7.2024

<https://www.nytimes.com/2014/02/08/us/politics/robert-a-dahl-dies-at-98-defined-politics-and-power.html> 16.7.2024

<https://www.cambridge.org/core/journals/ps-political-science-and-politics/article/abs/theories-of-power-poverty-and-law-in-commemoration-of-the-contributions-of-peter-bachrach/383547EFDD020A7DE3D1521AC9764B2F>, 16.7.2024

<https://contentdm.ad.umbc.edu/digital/collection/UARCphotos/id/1761/>, 16.7.2024

<https://as.nyu.edu/content/dam/nyu-as/sociology/images/faculty/steven%20photo%20.jpg>
16.7.2024

Názov: **Moc ako politickofilozofický problém**
Autor: Ulrich Wollner

Recenzenti: doc. Mgr. Sandra Zákutná, PhD.
doc. Mgr. et Mgr. Marián Kuna, MA, MPhil, PhD.

Jazyková redakcia: Mgr. Dana Wollnerová

Rok vydania: 2024

Vydavateľ: Belianum Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Rozsah: 41 strán

Autorské hárky: 3 AH

ISBN 978-80-557-2151-4

EAN 9788055721514

<https://doi.org/10.24040/2024.9788055721514>